

The Project Gutenberg eBook of A fészek regényei: Elbeszélések, by Kálmán Mikszáth

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: A fészek regényei: Elbeszélések

Author: Kálmán Mikszáth

Release date: July 11, 2013 [EBook #43194]

Language: Hungarian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK A FÉSZEK REGÉNYEI: ELBESZÉLÉSEK ***

E-text prepared by Albert László, Judit Bíró,
and the Hungarian Distributed Proofreading Team
(<http://dphu.aladar.hu>)
from page images generously made available by
the Google Books Library Project
(<http://books.google.com>)

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [167.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.ro/books?id=bnxIAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

A FÉSZEK REGÉNYEI

-1-

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSÁBAN

-2-

MEGJELENT

MIKSZÁTH KÁLMÁNTÓL:

A t. Ház, füzve	2	frt	20	kr.
A t. Ház, diszkötésben	3	frt	50	kr.
A lohinai fű, diszkötésben	2	frt	-	kr.
A lohinai fű, olcsó kiadás kötve	-	frt	50	kr.

MIKSZÁTH KÁLMÁN

-3-

A FÉSZEK REGÉNYEI

ELBESZÉLÉSEK

TAVASZI RÜGYEK.

Egész legendakör van elterjedve Selmeczen Gábel Jánosról, arról az együgyü emberről, a ki szemben lakott a lyceum-épülettel, s valóságos kötekedési tárgyul szolgált a pajkos nebulóknak. Pedig testvéröccse volt az egyik professzornak, Gábel Istvánnak. Onnan könnyen kölcsönözhetett volna respektust, ha ugyan lett volna annak is.

No már csakugyan czudarul bántak a szegény Gábel Jánossal. A lovaira epigrammákat csináltak, a kinyitott ablakain át cserebogarakat eregettek be. Egy tarisznyára valót fogott egyszer össze Nagy Jani és beöntötte az ablakon, éppen mikor ő kegyelme vacsorált. A „Vidám“ nevű lovát egy éjjel bemeszelték fehérre; a helyi nyomdában egy külön ujságot szedettek ki számára, mely tele volt a legcsodálatosabb hírekkel: Spanyolországban egy czukorbányát fedeztek fel, mely az egész világot el fogja látni. (No ez nem jó dolog – sopánkodék Gábel János uram, mert egy czukorgyár részvényei képezték a vagyonát.) Kossuth kétszázezer emberrel betört Mehádiánál. (No ez jó dolog – rikkantott fel vidáman, mert nagy forradalmár volt belsejében.) Pesten tegnap óriási földrengés volt, az egész város elsüllyedt mindenestől.

Halálsápadtan ugrott fel, mert a leánya, a kis Mariska ott járt iskolába.

- Kocsis, fogjon – hörgé. – Rögtön indulunk Pestre.

- De hiszen Pest nincs már meg, – ellenveték pajkos tanácsadói.

- Igaz, – sziszegte, – nincs már meg!

Levetkőzött, lefeküdt az ágyba, kilelte a hidegláz és fel sem kelt addig, míg jó emberek fel nem világosították, hogy Pest most is a maga helyén van.

Ezt így egyszerűen el nem hitte volna, mert azok közé tartozott, a kik semmi valószínűt el nem hisznek, hanem vakon esküsznek minden lehetetlenségre. Megmagyarázták hát neki az ő esze szerint, hogy csakugyan sülyedőben voltak Pesten a házak, hanem a távirda-drótok, melyek házakat, oszlopokat összetartanak, nem eresztették őket. Hiába, nagy dolog az, ha egy város meg van drótozva!

Ilyen együgyü ember volt Gábel János, a kinél a Pali bátyám lakott diák korában. Én akkor láttam legelőször, midőn anyám látogatni ment a fivéremet s engemet is magával vitt.

Egész csodadolgokat beszéltek nekem otthon Selmecz felől. Micsoda házak vannak ott, milyen ragyogó fedelű templomok! Hát még a híres Kalvária-hegy rengeteg apró kápolnáival, hát még a két vár, a hirhedett „Klopacska!“ Istenem, mennyi látnivaló! És ez csak a fele; mert a másik fele a föld alatt van. Felülről is majdnem olyan város, mint akár Pest, alulról pedig még Párisnál is különb. Mondhatom, meglepett. Minden olyan különös volt itt. Nem csak a házak, de az emberek is. A hevérek furcsa öltözete, a két keresztbe tett kalapács a fővegeiken, az erdészek tölgylevele a kabátjaik hajtókáin, mind a legnagyobb bámulással töltött el.

Anyám a vendéglőbe szállt és onnan izent Palinak, hogy itt van. Míg a staféta odajárt, ő azalatt végig heveredett a divánon, az uti fáradságát kipihenni. Nekem nem volt nyugtom, kiosontam legott az utcára, beszaladgáltam nagy mohón egy akkora darabot a hegy-völgyes, sikátoros városból, a minőt csak lehetett az eltévedés veszedelme nélkül. Mert sokat hallottam olyan szerencsétlen gyerekekről, a kik nagy városokban ugy elvesztek, hogy soha sem találhattak rá többé a szüleikre. Éhes figyelemmel vizsgáltam mindent, az asszonyok undok vörös gugáját, mely a nyakukon nő az egészségtelen ivóviztől, a bányászok szokatlan alaku lámpáit, megmosolyogtam a bőrkötényt, melyet hátul viselnek, megcsudáltam a Szittnya-hegy hatalmas csúcsát, aztán egy gyerekcsoport közé keveredtem, kik egy vaskereskedés falánál gomboztak. Nekem is voltak gombjaim, gondoltam magamban, „itt lehet valamit kezdeni“ s megálltam köztük néhány perczig, de csakhamar riadva futottam vissza a vendéglőbe.

- Anyám, anyám, – kiáltám lelkendezve, – képzeld csak, itt a kis gyerekek is németül beszélnek.

Anyám mosolygott és szeretetteljesen hátba ütött:

- Eredj, te golyhó, hát hogy beszéljenek másképen? Hiszen ugy születtek szegények.

(De előttem mégis megfoghatatlan maradt ez a dolog.)

Csakhamar megjött Pali is. Szegény kis bátyácskám egészen el volt rongyosodva. Az ujjai kinéztek a csizmájából, a nadrágja ki volt repedve a térdénél. A szép kékposztóju kabát, melynek olyan nagyon örültünk az ősszel, mikor a csolánczi „kecske“ hazahozta, tele volt zsirfoltokkal és szakadásokkal.

És nem csak a ruhája ment tönkre, a hasadások, féslek miatt, hanem a teste is. A balhalántékán egy kék folt volt, a jobbik arcán egy félkörbe hasított vörös vonal. Amaz ököl, ez meg éles köröm nyoma. Azonfelül a keze is szét volt marcangolva és az ujjai bekötözgetve.

Anyánk, a ki egész uton morgott, hogy roppant kegyetlen lesz a gyerekekhez (mert arról értesített Gábel János, hogy ha nem jön fel valaki rendbehozni az ügyeit, talán ki is csapják), egyszerre elfelejtette a kemény szavakat, átölelte Palit és sirni kezdett.

-13-

- Jaj mi lett belőled? Mivé tettek? (Megcsókolta arcán a kék foltot.) Ki ütött meg édeském? (Azután a karmolás helyét simogatta meg.) Az isten verje meg a körmét a gazembernek! (Kioldozta egyenkint ujjain a kötelékeket és megfujta sorba a sebeket, mintha a gyöngéd anyai lehellet egyszeribe meggyógyítaná.) Óh kedves Lázárkám! Hát ezt a ruhát mivé tette te hegyi zsvány? Ni a nadrágod is el van szakadva a térdén. Ugy-e megtérdepeltettek szegénykém? Mondd meg, beszéld el szivem, ki vert meg, mindjárt kiásom a szemevilágát.

- Senki! - mondá Pali bűnbánóan lesütve a szemeit, édes anyja vallató tekintete előtt...

- Senki? Hát magától lett ilyen ez a ruha, meg ez az arcz?

- A pajtások - dörmögte Pali.

- Ők csinálták?

-14-

- Igen mamám, a pajtások, a kiket én vertem meg.

- Ejnye akasztófára való, - pattant fel anyánk mérgesen, - hát te verted meg őket, hát te hősködsz itten? No iszen szépen vagyunk. Gyönyörű levelet irt a gazdád. Édes apád betegen fekszik otthon, úgy elbusítottad, talán meg is hal, te leszel a gyilkosa. Én is inkább a föld alá bujtam volna szegyenletemben, azért is jöttem el, hogy otthon ne legyek, hogy ne szurkálhassanak az emberek a gúny-nyilaikkal, mert az egész környék tudja, hogy ki akarnak csapni. Hát mit csináltál, valld be? De ne is szólj, hallgass, a ki gonosz, az hazug is, egyetlen szavadat sem hiszem el, hanem majd elbeszéli Gábel bácsi. Vegyétek a kalapjaítokat, menjünk!

Gábel János éppen az ebédőtől kelt fel és jóízűen pöfékelt a debreczeni makrapipájából (mert Debreczenben a selmeczi pipa a becses, Selmecezen pedig a debreczeni), mikor benyitottunk hozzá. Nagyfejű szőke ember volt, a nyakát bizonyos dolyfös merevséggel tartotta, a kidüllesztett melle is kevély érzelmeit árulta el, csak a bizonytalan színű szemeiből nézett ki a gyámoltalanság és a jó sziv.

-15-

Nagy tisztelettel ugrott fel és a hadonászó kezeivel gyorsan sietett szétkergetni a füstöt, és a bajuszát megigazítani.

- No hála istennek - kiáltott fel - csakhogy már megjött a tekintetes asszony. Mikor tetszett megérkezni? De hát kérem alásan, hozzánk kellett volna ebédre fáradni. Ejnye, ejnye! Aha nini, ez a kisebbik! (És most hozzám lépett Gábel bácsi, megsimogatván a fejemet.) No az isten növeszsze nagyra. Izmos palántácska, tekintetes asszonyom, és meglehetősen nagy feje van, elég gyvelő lehet benne.

- Azt majd meglátjuk Gábel ur akkor, - vágott közbe anyám, - most csak a másikról van szó, a Paliról... annak a dolgában jöttem.

-16-

- Igen, igen... mikor született ez a kisebbik?

- 1849-ben - mondá anyám.

- Tyúh, hisz akkor nagyon jó. Nyáron vagy télen?

- Télen.

- Bravó! Hisz akkor forradalmi gyerek.

- Nem ér az kedves Gábel ur semmit.

- Nem ér? Hát nem méltóztatik tudni, hogy én rebellis vagyok. Nagy rebellis. Kevés hja, hogy nem voltam elcsukva a forradalom után. Kerestek is, becsületesemre mondom, kerestek, egy krumpliföldön voltam elbujva. De aztán abba hagyták a keresést a gazemberek és így maradtam szabadon. Egy uncia vér nem sok, de annyi sincs bennem, a mi ne volna forradalmi. Valahányszor az ujjamat megvágom, mindig egy-egy csata folyik el a véremben. Már én olyan vagyok, kérem alásan. És az a szokásom, hogy csak forradalmi gyerekeket veszek fel egész kosztba, de azokat azon az áron, a mit az alumneumban fizetnének. Most is van vagy négy ilyen, a kiket úgyszólván ingyen tartok. Jutka fiam (ez a szolgálóhoz volt intézve), küldd be csak a legkisebb diákokat, a „gyűjteményt“.

-17-

Egy percz mulva belépett három bolyhos diák, kicsattanó pufók piros arczczal, vidoran, barna szemek kíváncsian szegződtek ránk és bizonyos tisztelettel Palira. Ugy nézett ki a három gyerek, mintha testvérek volnának.

- Énekeljétek el a szózatot! rendelé Gábel bácsi, mialatt a büszkeség bizonyos vegyülékével jártatta végig rajtok a tekintetét.

A fiuk rágyujtottak a „Hazádnak rendületlenül“ dallamára, mely akkor olyan népszerű volt, mint most egy operette-valszer, arczuk még kerekébbé lett, a szájuk a fülükig szaladt, a szemöldökeik a homlokukra hurczolkodtak fel, olyan lelkesedéssel fujták.

-18-

- Nagyon jól van. Most már énekeljétek el az én nótámat.

- Ugyan ne kinozza őket, kedves Gábel ur - szólt anyám türelmetlenkedve. - Ugy is látom, hogy kedves hangjuk van.

- Nem, nem, a nótámat követelem. Nálam rend van. Már én ilyen vagyok, kérem alásan.

A gyerekek összerosolyogtak s aztán elkezdtek szomorú monoton hangon dalolni:

Müller Gyula nagy naptára,
Szerkesztette Friebajsz István,
Ezer nyolczszáz ötven négyben.
Emich Gusztáv betűivel.

Anyám meg nem állhatta, hogy el ne nevesse magát.

- Különös nótája van Gábel ur.

De Gábel ur nem felelt; könnyei előtörtek az elérzékenyüléstől, nem bírt szavakat találni egy darabig.

- Különös nóta, - szólt aztán, - a keszkenőjével törülgetve szemeit, - különös bizony, mert temetési dal ez tekintetes asszonyom: akkor énekeltek mi ezt, mikor a szózatot nem volt szabad. A szózat helyett énekeltek, mikor a haza a koporsóban feküdt. Sirtunk, lelkesedtünk rajta, pedig csak egy naptárczím volt az egész. Most is összeszorul a szívem...

- Jól van, kedves Gábel ur, de talán áttérhetnénk az én dolgomra.

- Óh nem, nem, még egy produkciót akarok, még egy húrt akarok megpendíteni a tekintetes asszonyban. Legyen elkészülve, hogy a legrendkívülibbet fogja hallani. (Kevélyen a mellére ütött.) Ilyet csak Gábel János bírt összehozni.

Anyám bámészkodó várakozással függeszté rá szelid kék szemeit.

- Gyertek idebb fiuk, - biztatta a gyerekeket Gábel ur - egyenkint közelegjétek s mondjátok meg a neveteket és hogy hol születtetek.

Az egyik fiu bátran előlépett:

- Én Szabó László vagyok.

- Hol születettél? - kérdé Gábel ur.

- Londonban - válaszolta a gyerek.

- Nagyon jól van. No most te másikat. Hogy hívnak?

- Daróczy Mihálynak.

- Hol születettél?

- Párisban.

Gábel ur fürkésző szemeket vetett anyámra, hogy az vajjon csodálkozik-e már s azután előszólitá a harmadik csemetét:

- Mi a neved?

- Katányi György.

- És te hol születettél?

- San-Franciskóban.

- Elég! - kiáltá Gábel ur pathoszsza. - Elmehtek! Ha egy irott betű se lenne, asszonyom, arról, a mi történt, ennek a három magyar gyereknek a születési helyéről ki lehetne találni, hogy itt valami nagy dolognak kellett történnie. A forradalom nem szűnt meg asszonyom, hanem csak folytatódik a matrikulákban és mindenütt. Csak meg kell tudni, látni éber szemmel. Száműzöttek gyermekei ezek. Ilyen kollekczió nincs több, arról jót állok!

- Mindenesetre érdekes, de most térjünk át végre a Pali dolgára, mert azért jöttem az ön sürgős levele következtében.

- Óh igen, - válaszolta Gábel ur a kecskeszakállát simogatva. - Az egy egészen közönséges eset. Palit kicsapják.

Mintha a mennykő ütött volna le ebben a szóban.

- Hát mit tett? - kérdé anyánk türelmetlenül.

- Inkább azt kellene kérdeznünk, kérem alásan, mit nem tett. Ront-bont a mit ér, üt-vág, a hova ér. Az utcánkbeli lakosok ablakait összetörte. Mindjárt itt lesz az üveges a kontókkal, vagy tán itt is van már valahol az udvaron. A kereskedők firmatábláit éjjelente leszedi és kicseréli, a csizmadia-czéget kiakasztja a szürszabónál és viceversa. Konfuziókat csinál a mesteremberek

közt. Buble István lakatos komám egy reggel arra ébred, hogy ő Mladencz Márton, a cserepes. Este drótot huz végig az utcán, a járókelők potyognak, mint a vadkörte. Az egész város trémában van végette, könyörgöm alásan. Itt a szentháromság átellenében dohányt árul egy vak öreg asszony a kapu alatt. Pali öreg pléheket vagdal ki kerekre és azokon veszi a dohányt. A szegény anyóka azt hiszi, ezüst hatosok. Egy egész szakajtóra való gyült már fel. Azt is be fog kelleni most váltani a tekintetes asszonynak. És tetszik-e tudni, kérem, hogy ez az utóbbi dolog már nem pusztá vásottság, az már büntény?

- Jól van, jól, kedves Gábel ur, - vágott vissza a mama, - a gyerekek csak azt teszi, a mit a császár.

-23-

- Igaz, igaz, ez még nem hozná bajba, hanem azt cselekedte a minap, hogy a lecke-órától megszabaduljon, melyen felelnie kellett volna, névtelen levelet irt a bátyámnak, a professzornak, melyben figyelmezteti, hogy a lakására másnap délután három és négy óra közt rablók törnek. A szegény professzor-bátyám bérelt emberekkel otthon strázsált és rettenetes ijedelmeket állott ki. A lecke-órát természetesen nem tartotta meg.

- Ugy kell neki. Minek hagyta magát bolonddá tenni?

- Hiszen ha csak ez volna, könyörgöm. Ezért még nem ülne össze a sedes. De az a főbenjáró, hogy a bátyámnak, a ki a természetrajz professzora, a tudományos reputációját tette tönkre a pernahájer. Egy gombát gyurt kérem kenyérbéleből, - de hogy az ördögbe jut eszébe az ilyen! Föltette az almárium tetejére a míg megszárad és a penész belepi. Akkor aztán odaadta bátyámnak, hogy találta a Szittnya hegyén. A bátyám kapott rajta, mert teljes életében ős gombakövéletekre les, egy tudományos értekezést irt róla, mint valami csodaleletről, kinyomatta a saját költségén és akkor sült ki, hogy az egész ez a paniperda gyurta. Beláthatja a tekintetes asszony, hogy a bátyámnak satiszfakció kell.

-24-

Kedves anyánk jóságos arcán még mosoly is tündökölt ezekre a vádakra. Pali daczosan fordította el fejét s színlelt közömbösséggel jártatta szemeit a szomszéd ház fedelén, a hol két tarka macska sétálgatott begyesen és nyújtózkodott közbe unottan, én pedig irigykedve hallgattam a kalandjait. Nem adtam volna sokért, ha ezt a sok turpisságot én követtem volna el. Mert nagyon szépnek látszik az a gyermekszobák ablakából.

- Nos ha így van, hát csak adjanak satiszfakciót a professzor urnak, a miért gombának nézi a kenyér bélé.

-25-

- Meg is kapja kétségkívül.

- Legfőlebb fölszedem a gyereket és hazaviszem. Megél az otthon is.

- Hüm - felelte Gábel ur mosolylyal, - még az is kérdés, hogy haza lehet-e majd vinni?

- Mit akar ezzel mondani? - kérdé anyám szorongva.

- Tessék a gyerekeket kiküldeni, - szólt halkán, - négyszem közti dolog az!

Anyám felénk fordult.

- Menjetez fiuk, nézzetek szét egy kicsit a fogadóban, hogy a kocsis elrakta-e a lószerszámot és megetette-e a lovakat?

Ott künn ezer érdekes látnivaló kínálkozott. Éppen utolsó farsang volt s ilyenkor Selmezen megelevenednek az ős német szokások. Maskarák jártak az utcákon komoly méltósággal. A bányász- és erdésztanulók is most veszekesznek meg. Egy napra felfordul a világrend. Az „arany lámpához“ címzett kávéház csak úgy zeng eleven zsibongásuktól. Az egész esztendő át szolgálja volt az első éves, a „fuchs“, a negyedévesnek, a „veterán“-nak, tetszés szerint töltötte ezen a rossz kedvét. Ma egy napra megfordítva van. A *fuchs* az ur s a *veterán* a szolgálja. De vissza is fizeti ilyenkor széles jó kedvében, a mit egész esztendő át szenvedett. Csihi-puhi! ütik a fuchsok a veteránokat s a künn ácsorgó csöcselék hahotája közt összeverve, összeszakgatott ruhában lökdösik ki őket a kávéházból.

-26-

Egymást váltogatták a tarka képek. Egy Náczkó (minden benszülött selmezcit Náczkónak hívják) víg kurjongatással, dülöngve megy az utcán, bőfög közbe csuklik s rekedtes hangon felkiált:

- Félre az utból, mert halálfia, a kit a botommal elérek!

- Ez ugyan sokat vett be a jóból - mondom Palinak.

- Eszeágában sem volt. Nem ivott az egy csöpp italt sem. Csak játsza a részeget, mert az itt divat s a Náczkónak tekintélyt szerez társai és a leányok előtt.

-27-

Szegény Náczkók, valóban számalmas alakok! A rossz kigőzölgés és a bányaélet miatt betegesek, véznák és halaványok. Már úgy is születtek. - A Náczkó három évig szopik, hat éves korában pipázik és hét éves korában megindul járnai, tizenhat éves korában megházasodik és új Náczkókat nemz, huszonnyolcz éves korában meghal végelgyengülésben és a kalapácsát, kötényét és lámpáját ráhagyja a Náczkóira. Az arany nyomorékokká teszi az embereket. Selmezen könnyebb száz mázsa aranyat találni, mint egy ujonczot - a ki a katona-mértéket megüsse.

Különben egyike a legérdekesebb városoknak a világon, kivált ilyenkor télen. A hó finom apró

pelyhekben pilinkél, az utak és gyalog-átjárók csúszósak a reggeli fagy miatt. A hegyeken és a hegyoldalokban fekvő házakból lehetetlen lejönni másképp a völgykatlanban fekvő piacra, mint ha az elszánt lélek, legyen az hölgy vagy férfi, egy szalmazsupra ül, keresztet vet magára s azon leereszkedik isten nevében. Biz ez egy kicsit veszedelmes sikló. Fölfelé azonban teljes lehetetlen feljutni, úgy hogy a csúszós, jégkérges napokon ős nomád szabadság uralkodik a hegyi házakban. A törvény keze oda nem ér, ha valami megidézési terminus van, az semmis, ha valaki meghal, azt el nem temetik.

-28-

Valaha népes, élénk város volt. Hej mikor még a szép feslett Rösél Borbála ott tánczolt, dobzódott az új vár fényes termeiben, akkor még sok arany volt alul, sok ember volt felül. De az aranynyal az ember is megfogyott, az ódon középkori házak, a melyeknek a homlokzata három emeletes, a háta pedig nyomoruságosan odalapúl a fedelével a hegyoldalhoz, néptelenek. (Némelyiknek a hosszú sor termeit átjárónak használja a lakosság.) A lakosság is végkép elszegényedett. Szerencse, hogy bigott katolikusok. Csakis ezzel a vallással élhetnek ők meg - mert sok a bőjt benne.

-29-

Míg mi odakünn csavarogtunk, Pali a kamara-épület mellett összetűzött egy csizmadia-inással és elnászpángolta hatalmasan, az inas ordítva futott végig a „gólya-utcán”, a mivel föllármázta az asztalos- és pékinasokat, a diákság hatalmas ellenségeit. Menten gyülekezni kezdenek. Az elpáholt inas megszűnt bőgni és visszafordult. Üldözőbe vettek bennünket nagy kiáltásokkal.

- Hajrá, agyon kell őket ütni!

A „medve-utca” szögletén Czirbusz, az óriás lakatoslegény csatlakozott az inasokhoz és élükre állt.

- Be kell őket keríteni, - mondá, - diákhúst eszünk ma gyerekek!

Aztán szétosztá a csapatot.

- Az egyik rész fusson utánuk a gólya-utcán, a másik rész rohanjon végig a kalvária-sikátoron, hogy onnan eleibök kerüljön. Szorítsátok fiuk! Én magam pedig ezzel a fustélylyal a „percz-utcán” futok le, hogy arra felé zárjam el a menekülésüket.

-30-

Menthetlenül körül voltunk véve. Lihegve futottunk, a frissen esett hó szinte porzott alattunk.

- Mi lesz most? - kérdém Palitól.

- Agyonütnek bennünket. Rajtunk már csak valami csoda segíthet, vagy az, ha egy csomó diákkal találkozunk. Mert akkor fölveszem a háborút az inasokkal.

Már szinte hallani lehetett az üldözők lármáját.

Az elhagyott utcán kevesen jártak. Egy-két öreg asszony koczogott a fapapucsával az átkozott rossz kövezeten. Diáknak hire-nyoma se volt, hanem a mint egy nagy sárga házhoz értünk, mely kidudorodott homlokzatával elzárta a végtelen hosszú, de görbe gólya-utczából egy nagy darabon a kilátást, bájos gyermek-leány jött velünk szembe, kecsesen tartva feje fölött az esernyőt.

-31-

Én már ki voltam merülve, lélekzetem fogyott, lábaim roskadoztak, de Pali, ki gyakran hátranézett és biztatott, még jól bírta a két lábát s olyan erővel rohant, hogy majd fellökte a leánykát.

- Pali, Pali, maga az? szólítá meg a leány.

Erre a hangra megállt Pali és csodálkozva hebegte:

- Nini Mariska! Hol veszi itt magát!

- A nénikéhez megyek. Magának megint valami baja van Pali. Miért szalad? Egészen ki van vörösödve.

- Semmi, semmi - szólt szemlesütve Pali - talán csak elpirultam, mert magát látom.

- Menjen, gonosz! Óh beh csúf, mikor így beszél.

-32-

Ekkorra én is oda értem és elbámultam, hogy Palit beszélgetésben találom egy leánynyal. Szép barnaszemü teremtés volt, hosszú gesztenyeszin hajjal, melybe piros pántlika volt fonva. Karcsu termetéhez csodaszépen illett egy kis prémes bunda.

- Fussunk, fussunk! - kiáltám - mindjárt itt lesznek.

- Kik? - kérdé a leányka ijedten.

- Üldöznek bennünket...

- Akkor fussanak, az istenért.

- Hasztalan! - szólt Pali csodálatos közömbösséggel. - Az utca felső végénél is üldözőkkel jövünk szembe. Jobb, ha itt csevegünk még egy-két perczig.

- Szent isten, mit csináljunk? - tünődék a leány elhalványodva.

- Semmit. Bánom is én. Csak a kis öcsémet sajnálom. Szegény mama kétségbe lesz esve.

- Micsoda, ez a fiucska a maga öcscse?

Végig nézett rajtam, aztán mintha egy anya lenne (pedig egyforma koru volt velem) szépen pártfogólag megsimogatta a fejemet.

- No ne féljen, ne féljen. Magának nem lesz semmi baja. Jőjön ide a kapu alá.

Gépiesen követtem. Az ijedelem nem válogatós.

- Szerencsére egy tarka alsószoknya van rajtam - szólt kedves egyszerű hangján. - Vegye föl hamar!

Benyult a bundácskája alá s a csipőjénél pepecselt valamit, majd megrázta a ruhácskáját, mire egy kék takaros alsószoknya ereszkedett alá.

- Huzza fel hamar! - biztata parancsoló arcczal. - Itt van a kendőm is. Adja ide azt a buksi fejét, hadd kössem be. Így ni! (Még egy baraczkot is adott rá tetejébe kedves mosolylyal.) - Most már elmenekülhet, az ördög sem ösmeri meg.

Hagytam magammal cselekedni mindent, volt valami ellenállhatatlan varázs a leánykában, de meg a helyzet sem engedte, hogy ellenkezsem vele.

-34-

- Hahaha, - kaczagott fel édesdeden, mintha ezer csengetyü csilingelne, - valóságos kis Anca. No most már upre pupos, mehet, a merre akar, nem ösmerik meg az üldözőik. Hanem a Paliért aggódom. Mi lesz azzal szegénykével? (S egész testében megremegett.)

Mindez egy percz műve volt, a mint kiléptünk az utczára, eszembe jutott megkérdezni:

- Hová vigyem el aztán a kendőt és a szoknyát?

- Ejnye csacsi, hát maga azt se tudja, ki vagyok én? Én a Gábel Mariska vagyok, a hol a Pali lakik.

Pali ott künn várt bennünket. Rám nézett, elmosolyodék: „Glück auf“, - kiáltá vidáman, - „csak hogy a te bőröd már asszekurálva van, te most akár sétálhatsz hazafelé, mint egy kanonok. Hanem én kotródom. Pá, pá Mariska! Ha agyonütnek, magának testálom a növénygyűjteményemet.“

-35-

S ezzel megeresztette az apostolok lovait. Hop, hop! Még ugrott is néha egyet, mint a kecskek. Olyan vére volt, hogy mulattatta a veszedelem.

Pedig csakugyan veszedelem volt, mert az inasok rég fenik rá a fogaikat. Aztán sem a hátuljövők, sem az előljövők nem lehetnek nagyon messze. Már hallatszanak is messziről zürzavaros kiáltások. Jó szerencse, hogy e pillanatban egy nagy izmos kofa lépett ki egy alacsony földszinti házból, roppant kosarat emelve hátán.

Pali megpillantotta, hogy a kosár üres, egyszerre lerogyott a kövezetre roppant jajveszékléssel és sirással.

- Mi bajod édes fiam? - kérdé a jószivü asszony.

- Jaj, jaj anyó, kitörtem a lábamat, végem van.

-36-

- Ne sirj no fiam, majd mindjárt bekötözöm.

- Nem, nem, ne nyuljon hozzá, jaj, jaj, nagyon fáj... hanem vegyen fel anyókám a kosárba és vigyen haza; otthon, tudom, megfizeti édes anyám a fáradságát.

- Merre lakol gyermekecském?

- A szentháromság mellett, nénike.

A becsületes anyóka lekapcsolta a kosarat, beletette Palit, aztán megint fölemelte a hátára roppant erőlködéssel és szuszogással. (Ejnye, de nehéz vagy, édes fiam!)

A nagy kosár egészen elnyelte terhét, ropogott, csikorgott alatta, a kofaasszony kétszerháromszor felfohászokodék: - „Gazdag az édes anyád fiacskám? Mert bizony egy forint sem lesz sok. Olyan kolbászok támadnak a vállamon, hogy két hétig sem hordhatok kosarat.“

Pali, ki szerényen kuporodott meg bent, gyöngéden hátba lökte a kosár bordáin keresztül a kofát.

-37-

- Ne beszélgessen, nénike, mert lépteket hallok; szégyelném magamat, ha valami ismerősök rajta kapnának hogy én ülök itt.

Érezte a szagot, hallotta a lábdobogásokat a mint elcsörtettek mellette a hátulról jövő üldözők s azt is megneszelte, hogy nem messze a veres torony tájékán összejöttek az előlről rohanókkal. Képzelem, mekkora szemeket meresztettek egymásra.

Hát a diákok hová lettek?

- Csak nem nyelte el őket a föld? - kiáltá az egyik.

- Soha ennél csodálatosabb esetet! - szólt egy másik.

- Bebujtak valahol a kapu alá.

- Az nem lehet, minden kapualjat megnéztünk.

Káromkodtak és tanakodtak. Pali nagy élvezettel hallgatta a kosárból addig is, míg szemközt hangzott a sopánkodás, alig várta azonban, hogy a háta mögött legyenek.

-38-

Az inasok gyanútlanul engedték átmenni a kofaasszonyt. A hátul czammogó leányka - már mint én, sem tüntem fel nekik, mindössze az egyik szurtos kölyök nyujtott rám nyelvet.

Hanem a mint aztán túl volt Pali egy pár lépésnyire az ellenségtől, egyszerre hopp, - kiugrott a kofa kosarából.

- Hahó! hahó! - kiáltá. - Alázszolgája.

Füget és számárfüleket mutatott nekik, s ezzel rohant lefelé a dombon, a hogy a két lába birta.

- Utána! - ordított a bőrkötős had.

A kofa, ki először nagyot bámult, hogy bir az a törött lábával ficzkándozi, rettentő átkozódásokban tört ki.

Pedig még hátra volt a fekete leves.

-39-

Mert az inasok látván, hogy most már hiába kergetnék a gyors lábu Palit, visszafordultak, és neki estek a kofának, a miért a diákat kicsempészte a kelepceből.

Elverték, meghajigálták, a kosarát lerántották és összetörték... Így jár a jószívűség ezen a gonosz világon.

Mi aztán szerencsésen haza érkeztünk. Azalatt Gábel úr elbeszélte anyáknak azt a négy szemközti dolgot.

- Féltém vele előhozakodni, - kezdé kedvetlen hangon - mert nagyon elszomorítom magamat is, a tekintetes asszonyt is. De hiába, nem lehet a véka alatt tartani. Az imént mutattam a gyűjteményemet. Tetszik-e tudni, hogy ebből a gyűjteményből a legszebb darab hiányzik? Eltűnt. Egy diák, a ki Madridban született, Török Gyuri nevezetű (Gábel bácsi szemei könnyel teltek meg), áldott jó fiucska volt és okos, olyan verseket írt az kérem, hogy Horatius se különbeket abban a korban. Mintegy tiz nap előtt vakációjuk volt a fiúknak, nekem meg a születésem napja, ők egy albummal ajándékoztak meg, melybe mindnyájan levétették magukat, én meg egy kis bort adattam nekik, igyanak az egészségemre, pedig nem szokásom. Nem vagyok barátja a bornak. Elhibázta az öreg Noé, mert az első szőlőtőkét, mielőtt elültette volna, megáztatá egy oroszán, egy majom, egy disznó és egy bárány véreben. Azért aztán vagy oroszlánná, vagy majommá, vagy éppen báránykává, esetleg disznóvá válhat tőle az ember. Én rendesen oroszlánná leszek.

-40-

- Térjünk talán a dologra, Gábel úr.

- Hát jól van, egy kis „beneficiumot“ csaptam a gyerekeknek: ittak, mulattak. Gyuri azt mondta, kirándulást tesz ma a hegyekbe, hogy a szél kifujja fejéből a gózt; vette kampós botját, a tarisznyáját, elment - és sohasem tért többé vissza. Minden jel odamutat, hogy megölte valaki.

-41-

- Szent Isten!

- Eleinte föl sem vettem. Természetesen a többi diákok is csavargással töltötték a délutánt, este hazajöttek, természetesen sárosan, czafatosan, mint rendesen, csak Gyuri nem jött. Kérem a többiektől, ha nem látták-e valahol? Nem. No semmi, bizonyosan valamelyik pajtásánál hál. De Gyuri másnap se jött. Most már megijedtem s legott bejelentém a tanároknak és a hatóság nál. Az eltűnt diáknak híre ment a városban, persze, mert ki is dobolták. Egy hevér-asszony jelentkezett, hogy ő látta a Gyurit künn a hegyek közt a Korpona felé vezető úton egy pajtásával, de ő bizony meg se nézte jól, nem tudja leírni a kinézését, hanem azt mondja (különös történet ez, tekintetes asszonyom) hogy az én lányom adhatna felvilágosítást a „másikról“, mert Mariska éppen azon az úton jött haza egy szekéren Korponáról, a hol a nagyanyjánál töltött egy hetet, tehát látnia kellett a diákokat.

-42-

- Tovább, tovább! - sürgeté a mama, gonosz sejtelmektől elborúlt arczczal.

- A hatóság nyomban embereket küldött Gyurit nyomozni, de nem találták meg, a mi nem is könnyű dolog, mert annyi ott a hófuvás, hegyszakadék, hogy ha egy ilyenbe találta Pali belökni...

- Pali? Az én fiam? - kiálta anyánk szívszakgató hangon és zokogva rogyott a divánra. Majd fölemelte fejét és felugrott. - Nem igaz, nem igaz! Hazugság, rágalom! Az én fiam nem nem tett ilyet. Én ösmerem, én hordtam a szivem alatt.

- No no no, - csillapítá Gábel úr, - elszóltam magamat. Bocsánatot kérek, én csak a gyanút jeleztem. A gyanu még semmi, még az nem ugy van. De hát az ember azért nyitja ki a száját, hogy őszintén elmondja a dolgokat, úgy a mint vannak, vagy a minőknek látszanak.

-43-

- Mindent meg akarok tudni, - sohajtá anyám, egész testében remegve, - mindent, mindent.

- Ott hagytam el, hogy a hatóság nem talált semmi nyomot, csak egy cserép-pipát, melyet a nebulóim a Gyuriénak ösmertek fel. Tehát csakugyan ott járt Gyuri és most már csak az a kérdés maradt fenn, ki volt a másik diák? És ha eddig olyanról volt szó, a mi a tekintetes asszonyt keserítette el, mint anyát, most már olyanról lesz szó, a mi engemet keserít el, mint apát. De azért nem hallgatok el semmit, mert ez nem tréfa dolog.

- Köszönöm, Gábel úr.

- A Mariska lányomat, a ki valóban Korponáról jött azon a délután, kivallatám, de ő makacsúl tagadta, hogy látta volna a két diákot. Szurina András, a főkapitány azonban, a ki - mellesleg legyen mondva - keresztapja a Mariskának és igen furfangos, okos ember, meg nem elégedett ezzel; eljött egy este s szép tapintatosan kérdőre vette leányomat. Az a mellett maradt állhatatosan, hogy senkit sem látott. Hát most már vége, ott vagyunk, a hol voltunk; de Szurina András, nem hiába keresztkomám, az az ember, a ki az almafa virágjából is ki tudja nyomkodni a cseresznyeszemet, ott vacsorált nálunk, szétnézett a butorok és a csecsebecsék közt, míg nem keze ügyébe akadt az album a diákok arczképeivel. Nosza nyomban jegyzékbe vette a benne levő képeket. Az első lapon van Szabó Laczi, a másodikon Daróczy Misi, a harmadikon Török Gyuri, és így tovább mind a huszonhárom diákomat. Hogy mire való lesz, el sem képzelhettem, de feldiktáltam készséggel. Mit gondol a tekintetes asszony, mi sül ki ebből?

-44-

- Nem is képzelem.

- Az sült ki, hogy másnap a Szurina komám leánykája, a kinek meg én vagyok a keresztapja, meghíttá a Mariskámat uzsonnára. Szurina uram is otthon volt. Egyszer csak, a mint ott fecsegnek, beállít Szurinához a hevér-asszony, a ki már akkor be volt tanítva, mit mondjon. Szurina ott a lányok előtt kérdezi ki az esetet és hozzá teszi: „Megösmerné-e kend azt a másik diákot, ha látná?” - „Igen is, megösmerném” - mondá a hevérnő. - „De úgy gondolja meg kend szegény asszony, hogy ezzel a vesztőhelyre juttatja azt, a kire az ujjával rámutat.” - „Hadd lakoljon a bűnös, tekintetes főkapitány úr.” - A főkapitány gondolkozva járkált egy darabig a szobában, azután így szólt a lányomhoz: „Ejnye, Mariska, egy jó gondolatom támadt. Apád említette, hogy egy albumot kapott a születésnapjára a diákjaitok arczképeivel, ugyan kérlek fiacskám, ne restelj haza szaladni érte, hadd mutassa meg ez a derék asszony, ki a bűnös.” A lányka megrezsent (legalább a koma azt mondja), de aztán szó nélkül haza ment az albumért s halotthalvány volt, a mikor elhozta. A főkapitány hirtelen átfutotta a lapokat s legott észrevette, hogy egy diák innen is *eltűnt*. Hopp, megvan, a kit keresünk. Megnézte a jegyzéket s kitűnt, hogy az a Pali gyerek. Az a béka kicsempészte. Meg akarta menteni s éppen ezzel vitte be a hinárba.

-45-

-46-

Édes anyánk szemei megüvegesedtek, ajkai szederjes színt vettek fel, majd szakgatott jajkiáltásokban tört ki, „a szivgörcs!” hörgé.

- Hamar a morphiium-csöppeket, - futott ki lihegve Gábel úr a szakácsnéhoz.

Összerohantak a cselédek, kifűzték és lefektették, mire mi odaértünk, bágyadtan, halaványan feküdt a Pali ágyában. Én még künn az utcán vettem le a kendőt fejemről, hámoztam ki magamat a szoknyából és a hónom alatt vittem be. Jó szerencse, mert az új kaland rossz hatással lett volna most. Így is keserves fuldokló sirásra fakadt, a mint megpillantá Palit. Gábel úr legott figyelmeztette, menjen ki. „Megölnöd anyádat, ha itt maradsz.”

-47-

Egy óra mulva azonban jobban lett és Palit kívánta.

- Félek, - vélte Gábel úr, - kártékony lészen a jelenléte.

- Nem, nem, ki akarom vallatni.

Ünnepélyes, idegbántó csend támadt, mikor Pali belépett. Gábel ur félénken huzódott a kályha mögé. Én nem tudtam miről van szó, de éreztem, hogy az valami rettenetes dolog lehet.

- Jer közelebb! - suttogá az az örökké szelid hang, melynek édes zenéje még most, sok-sok év mulva is a fülemben cseng.

Pali megriadva, bizonytalan léptekkel támolygott az ágyhoz. Anyánk félkönyökére emelkedett.

- Irtózatoss gyanu alatt vagy, - kezdé, - nagy bűnnel vádolnak, melyet nem akarok megnevezni.

-48-

- Mamám! Mamám!

- Egy szót se felelj, mert egy szót sem kérdek, hanem emeld fel a fejedet és *nézz a szemembe!*

Pali fölemelte a szemeit. A szép fehérszegélyes kék karikák őszintén, bizalommal tapadtak az anyai arczra. Az anya tudott azokban olvasni.

- Elég, - szólt láthatólag megkönnyebbülve. Fölkelek. Kitisztázlak. Mikor lesz az a sedes?

- Holnap, - felelte Gábel ur.

Valóban másnap összeült a sedes. Szigoru arczczal gyülekeztek fel a professzor urak a kis auditoriumba, a hol a zöld posztóval bevont nagy asztal állott. Az asztalon ott volt a rettegett „fekete könyv”, melybe az ítéleteket írják be és a lélekharang, a kis csöngetyü, mely a pedellusnak szól, a ki az ítéleteket végrehajtja.

Az iskolának nincsenek valami különös kiváltságai, de az éber protestáns szellem mégis kiszorított hosszú időközön át bizonyos usust, a hatóság külön statusnak tekinti a lyceumot és nem igen üti be az orrát mindenbe. Szurina uram ezuttal is fölment a direktor urhoz és jelentést tett az általa felállított album-csapda sajátos eredményéről, mondván:

-49-

- Végezzenek előbb a gyerekekkel a tekintetes urak. Az nekünk nem árt. Mi, polgári hatóság, várhatunk. Van rá időnk. Elég fiatal a gonosztevő.

Délután egy órára volt kitűzve a sedes, a mikor a nagy iskola-épület néptelen. Kisértetiesen

kongnak a léptek a hosszú folyosókon. Vankovics Mátyás, a pedellus, ott jár fel s alá, vészjóslón csörgetve a karczer-kulcsokat. A szél gunyosan kaczagva süvitett be az ablakokon s szilaján lógatta ott künn a tornászó köteleket és hintákat.

Mi anyámmal, miután Palit egy-egy csókkal beeresztettük az auditoriumba, szivdobogva huzódtunk meg egy fülkében, onnan lestük a jámbor Vankovicsot (ki úgy tűnt fel nekem, mint a hóhér, csak éppen az a skarlát-piros köpeny hiányzott róla) és az érkező tanárokat. Legelőbb jött a direktor, Guzmiczky és Csacsatka professzor urakkal. Azután Koós Gábor professzor ur érkezett meg nagy bozontos szőrű kutyájával, melyet künn hagyott az ambituson, míg maga eltűnt a nagy sárga ajtóban, mely mögött a mi Palink fölött ültek a törvényt. Majd előcsoszogott nagy köhögve Kapler, a mathezis professzora, a ki azt szokta mondogatni a diákoknak: „Minden tudomány csak a sirig tart, fiuk... latin nyelv, magyar nyelv csak a sirig való... mert ki tudja, milyen nyelven beszélnek oda át az angyalok; de a kétszer kettő, édes gyermekeim, még a siron tul is csak négy lehet.“ Kevés vártatva erős „kip-kop“ hangzott a lépcsőkön. Két famankóján érkezett Suhajda, a Petőfi poesis-professzora. Kiaszott, sovány madárképű emberke, sötétkék Goethe-kabátban. Minden harmadik lépcsőn megáll és szippant egyet a burnót-szelenczéből. Nyomában lépkedett, vattával bedugott fülekkel, aranyfoglalatu pápaszemmel Kecskéssy tanár ur, a történelem magyarázója, a ki egy napon azzal lépett be a klasszisba, a hol Ausztria térképe függött a falon: „No fiuk, ez a mappa is összezsugorodott egy kicsit.“ Vette a vastag kék czeruzát, keresztbe törülte vele Lombard-Velenczét és örvendezve mondá: „Ez sem a miénk már“. (A napfény besütött az ablakon s nevetve tánczolt a megkrikszkrákszoszott országrészen.)

Mind együtt voltak már az itélőurak, csak még Gábel ur hiányzott, a mi Gábelunk bátyja, a természettudományok professzora.

Lihegve jött, sebesen aprózva lépteit kurta, husos lábszáraival, mint olyan ember, a ki siet. De a küszöbnél ijedten állott meg.

A Koós Gábor tanár ur fehér bundás kutyája keresztbe feküdt az auditorium küszöbén. Egy fenevad, a ki rávicsoritja a fogait.

- No Tisza, mi ez? - fenyegeté meg Gábel ur fenhéjázó hangon. - Mars innen! Takarodj kutya! S megpiszkálta a csontfogantyus botjával, a mire a Tisza dühösen mordult fel, de eszeágában sem volt elmozdulni.

Gábel ur hátrált vagy két lépést s könyörgésre fogta a dolgot.

- Kedves Tisza, ne okoskodjon. (Már nem merte tegezni.) Ereszszen be kérem, No no no, kedves Tisza, ne izéljen. Lássá, be kell mennem.

Az alázatos modor sem segített, gyámoltalanul állt ott egy darabig mint egy fél éves gyermek, aztán elindult Vankovicsot keresni, nagy kiáltozással verve fel a folyosó csendjét.

- Hej, Vankovics! Vankovics! Hol van ön, gazkópé? Jőjjön, jőjjön! A Tisza nem akar beereszteni a sedesre. Jőjjön, kergesse el innen.

(A pedellus épen akkor szaladt le egy perczre, egyet huzni a pálinkás butykosából, mely a földszinten, a könyvtárszoba kályhájában volt eldugva.)

Addig nyargalt föl s alá tombolva mérgében és félelmében Gábel ur, hogy végre ránk akadt.

- No mi ez? ki ez? Illetőleg pluralisban szólva: kik önök?

- Én a fiamat várom itt, - szólt anyám.

- Ugy? Hm... És?

De szigoruan összevont szemölde egyszerre elsimult, a mint látta, hogy odaszaladok a kutyához és egy rugással elkergetem onnan.

- Bravo, bravissimo, kis fiu... Belőled generális lesz. Hogy hívnek vakmerő gyermek?

Mondtam, hogy Pali testvére vagyok.

- Abból a gyilkos vérből! Persze, persze. Értem már. Ti semmitől se félték, imposztorok.

Valami nevetésféle nyöszörgést hallatott és kinyitván az ajtót begurult rajta.

Egyedül maradtunk ketten. Édes anyám roppant izgatottságban volt, egész teste reszketett s tanácstalanul tördelte a kezeit. „Jaj istenem, mi lesz ebből, mi lesz?“ A milyen bátor volt, mikor idejöttünk, épen oly csüggedt lett egyszerre, és nőttön-nőtt a kétségbeesése. „Becsukják, pandurok fogják vinni szuronyok közt, penészes tömlőczben fog rothadni, az én fiam... Belehalok megőrülök.“ Kezét a fejemre tette s végtelen szomorúsággal mondá: „Ne légy pajkos soha!“ Majd előtörték a könyei s görcsösen a szívéhez szoritott: „Látod, látod, mi lett belőlünk“.

Azt hittem, a szívem hasad meg. Szinte megőrültem, mikor Vankovics megint eljött a kulcsokkal. „Ez a pedellus! - figyelmeztettem anyámat. - Ez szokta becsukni a diákokat.“

- Beszéljünk vele, - szólt hirtelen elhatározással hozzá lépve. - Kedves uram, bocsássa meg, hogy megszólítom, de én vagyok annak a fiunak az édes anyja, a ki fölött most sedest tartanak.

Vankovics egyszerre tekintélytől duzzadó ábrázatot vágott.

- Hja, bizony sok a szomorúság a gyerekekből... Súlyos eset! Valóban súlyos. Régen nem volt már ilyen súlyos eset. Valóban sajnálom az asszonyágot.

- Olyan súlyosnak tartja ön az esetet? - kérde anyám félénken.

- Természetesen. Hogyne. Az ördögbe is. Egy diák eltűnéséről van szó. Egy élet. S annyi terhelő körülmény.

- És mit gondol ön, mi lesz ebből?

- Hát az lesz kérem, hogy én becsukom a karczerbe, a mennyire a professzor urak itélik, tőlem meg aztán átveszi a drabant és elcsukja a nagy szürke tömlőczbe, a hogy az ő világi törvényeik rendelik. A katonaságnál is úgy van: legelőször a kardbojtot tépik le az emberről, s aztán adják át az igazságszolgáltatásnak. Ez a rendes út. Kicsapják a lyceumból, s mikor már megszűnik diák lenni, átadják az államnak, csináljon vele a mit akar.

- Nagyon sötét a karczer?

- Olyanform biz az, például augusztusban délben, mintha decemberben lennénk estefelé.

- Fütének ott?

- Füt az isten. De az is csak egy kicsit a kánikulában.

- De enni, inni adnak...

- Vizet és „bochnyát“ (Az alumneumbeli rossz czipó-kenyeret hívják bochnyának.)

Anyám belenyult a zsebébe és egy kemény tallért csusztatott a Vankovics ur markába. (Édes apám huszonöt darabot adott volt át neki otthon, hogy ha valami nagy baj lenne, azok beszéljenek a fiu mellett.)

- Legyen elnéző a szegény szerencsétlen fiam iránt.

Vankovics arcza csupa mosoly lett egyszerre.

- Hiszen tréfa dolog, kérem, az egész. Legfőlebb tizenkét órára csukják be. Az iskolai szabályzat nem tűr többet. Aztán be is gyujthatok neki egy kicsit, mert olyan kályha van, hogy ökröt lehetne benne megsütni. De meg arra való ez a két nagy zseb, hogy befér egy kis kalács, egy kis pecsenye. Ne tessék félni, kutya-baja sem lesz.

- De hát a többi?

- A többi? Hát a többi is. Hiszen végre is tegyük föl, hogy megtörtént az *eset*, nincs ellene komoly bizonyíték. És ha nem történt meg, kiszülhet az ártatlansága igen könnyen, mert a direktor roppant okos ember s az elnököl bent.

Édes anyám némileg megvigasztalódott.

- Oh bárcsak bent lehetnék, bárcsak hallhatnán mit beszélnek.

- Hm! Az nem épen lehetetlenség, - szólt Vankovics ur ravasz arczfintoritással, a kezeit dörzsölve.

Anyám még egy tallért vett ki a zsebéből s átadta az öregnek.

- Van az auditorium-teremben egy karzat, a mit nem használnak, tele van rakva székekkel, mindenféle szerszámokkal. Innen a kis csigalépcsőről van a feljárás. Ha meghuzódnak ott és megigérik, hogy nem köhögnek, mindent láthatnak és hallhatnak.

Egy pillanat mulva már ott guggoltunk összekuporodva a földön a tömérdek por és penész közt, pedig anyámon az ünneplő fekete selyem-ruha volt, de bánta is ő most a selyem-ruhát!

A professzor urak körbe ültek a zöld asztalnál, Pali a középén állott, mint a hogy a vádlottak szoktak. Bátran, nyugodtan viselte magát, mint egy férfi.

Ugy látszik, egy csomó kérdésen már tul voltak.

- Igaz-e, - kérdek, - hogy Gábel tanár urnak te irtad a névtelen levelet, mely szerint ebben és ebben az órában rablók szándékoznak törni a lakására?

- Igaz!

- És miért irtad a levelet?

- Mert fogadtam Szeniczey Laczival, hogy másnap nem lesz növénytani óra és meg akartam nyerni a fogadásomat.

Mibe fogadtatok?

- Egy ezüst huszasba.

- Szeniczey László állj elő. Igaz ez?

- Igaz, - hagyta rá Szeniczey, ki tanunak volt a sedes elé idézve.

- És megkaptad az ezüst huszast?

- Megkaptam, - felelé Pali.

- Mire költötted?

- Nem emlékszem.

- Én tudom, - vágott közbe Szeniczey Laczi, - egy koldus asszonynak adta oda, a ki a beteg leánykájának orvosságra gyűjtegetett a lyceum kapujában.

- Nagy könnyelműség - jegyzé meg Gábel professzor ur. - A koldus asszony, hihetőleg csaló volt.

A direktor kedvezőtlenül jegyzé meg:

- Ne tessék fölösleges észrevételekkel nehezíteni a feladatunkat. Ez inkább dicsérni való dolog. Hanem térjünk át a gombára. Te gyurtad azt a gombát?

Gábel ur elvörösödött, mint a pipacs. A tanárok mind ő rá néztek mosolyogva.

- Igen, én gyurtam, tréfából, - vallotta be Pali, - s mikor egy idő múlva láttam, hogy úgy néz ki mint a kövület, kíváncsi voltam kipróbálni, ha a tudomány igazán csalhatatlan-e, úgy adtam át a tanár urnak, mintha a Szitnya-hegyen találtam volna.

- Átkozott kölyke! - szisszent föl Gábel professzor ur.

- Ezek mind apró csinyek édes fiam, - kezdé most az elnöklő direktor ünnepélyesebben, - a mik feddést érdemelnek, de most szállj magadba s arra, a mit kérdezni fogok, felelj töredelmesen. Ugy nézz bennünket, mintha szülőid előtt állnál, a kik védeni fognak bajodban, a kik előtt kiöntve szivedet, ha az indulatok gonosz szellemei rosra is ragadtak, enyhülni fog lelkiismereted s majdan biráid szigora. Mondd meg, hova lett Török György?

- Nem tudom.

- Te voltál vele azon a délután?

- Nem voltam.

- Hol voltál hát?

- Künn csuszkáltam egy jégtáblán az Ó-Várnál.

- Kivel bizonyíthatod ezt?

- Nem tudom bizonyítani, mert sok embert láttam arra elmenni, de egyre sem emlékszem.

- Látod fiam, ez gyanús. Az is ellened bizonyít, hogy Török Györggyel gyakorta czivódtatok, ellenséges lábon álltatok.

- Hisz éppen azért nem jártam az ő társaságában, - vágott közbe Pali zavartalanul.

- Hiába tagadsz mindent, - folytatá az igazgató szigorral, - mert az az ártatlan gyermekeány, a kinek akkor az uton látnia kellett benneteket, a Gábel Mariska, reád vallott.

- A Mariska! - dadogta Pali elhalványulva, és megtántorodott, szemei kidülledtek, keze remegett. - Mariska reám vallott...

- Igen, meg akart téged menteni és elárult. Most már veszve vagy. Vallj be mindent.

- Az nem lehet... Az teljes lehetetlenség, - nyöszörgé.

A professzor urak egymáshoz hajoltak, tompa moraj hömpölygött végig a termen: „Ő volt, a gyilkos.“

Ebben a pillanatban felpattant az ajtó és berohant lihegve egy gyermekeány.

- A hugom, - hüledezék Gábel professzor úr.

Arcza piros volt, mint a bíbor. Egy könnyű batisztkendő tarkállott a nyakába vetve, az is kioldózott, a nyaka fehér volt mint az alabástrom. Az egyik czipellőjén a zsinórok is kibomlottak, kurta szoknyácskája lefelé csúszott az egyik oldalon, - de az mind jól illett neki.

A professzor urak elámulva néztek rá.

- Mit kíván, kis kisasszony? - kérdé a direktor, ki meglepetve ment eléje. - Itt most tanácskozás van.

- Éppen azért jöttem, mert meg akarom mondani, - hadarta gyorsan.

- Mit akar megmondani?

- Hogy nem láttam azt a két diákot, a kikről a hevér-asszony szólt. Azt akarom megmondani, hogy igazságtalanul akarják elítélni Palit, és azt én nem engedem.

- Hogy mersz így beszélni itt, te tacszó? - pattant fel Gábel úr föl paprikázva. - Takarodsz haza mindjárt? No nézze meg az ember.

A tacszó azonban nem ijedt meg erre, hanem daczosan toppantott a lábával. „Igen is, nem

engedem!" – kiálta s ezalatt a hajából, a mint szép fejét megrázta, kiesett egy fehér rózsabimbó. Pali lehajolt és megdicsőült arczzal vette fel.

- Jól van, jól, hugocskám, – vette fel a fonalat a direktor úr, – szeretem a bátor kis leányokat; de miként fogja azt nekünk megmagyarázni, ha nem Pali a bűnös, hogy a fölismerhetés veszélye elől kegyed az ő arczképét csempészte ki az albumból?

-65-

A leány megakadt, zavartan sütötte le a szemeit, és babrálta a piros fogakra szegett kötényét egy darabig. Azután fölemelte a fejét, mint egy hősnő, s bátor, csengő hangon kérdé:

- Hát megmondjam?

- Igen, ezt kell mindenekelőtt tudnunk.

- Jó. Megmondom.

De mintha egyszerre elvesztette volna bátorságát, habozva eresztette el a két kezét, mint két letört virágágot.

- Hanem, hanem, – rebegte, piros ajkát harapdálva.

- No csak semmi habozás, – bátorítá a direktor, – az igazság fegyver!

- Küldjék ki... – mond Mariska egy sohajjal, – küldjék őt ki a szobából.

- Kit?

(A leány Palira mutatott az ujjával.)

Palit kiküldték az ámbitusra és síri csönd lett a teremben. A mama ott fönn a karzaton hallotta a saját szive dobbanását, a professzor urak még a léleketüket is elfojtották.

-66-

A gyermek kaczkiasan csipőjére tette kezét. Abban a hitben volt, hogy az bátorságot ad az asszonyfélének, s egyet lépett előre.

- Hát megmondom. Azért vettem ki az albumból a Pali képét, mert...

Hirtelen behúnyta a szemeit.

- Mert szeretem a Palit. Szerelmes vagyok bele.

A csodálkozás fölszisszenése hallatszott. Gábel úr eltakarta szemeit a tenyerével és közbekiáltott:

- Óh gonosz, gonosz! Ily fiatalon.

A leány arcza olyan lett, mint a láng. A szemei tündöklő fényben csillogtak.

- Azt gondoltam magamban, mikor keresztapám az albumot kérte, ha a többi diákjaink közül volt valamelyik a Török Gyurival, hadd ösmerjen rájuk a hevér-asszony, de ha Pali lett volna ott, azt megmentem. Én csak Palit féltettem, tehát csak az ő arczképét vettem ki.

-67-

(Édes, édes leányocskám! – suttogá anyám a karzaton, s a mint szoroson mellé voltam lapulva, néhány meleg könnycseppet éreztem a kezemre hullani az ő drága szemeiből.)

Zűrzavaros zsongás keletkezett odalent, a tanár urak, úgy látszik, halkan tanácskoztak egymással, csak egyes töredezett szavakat lehetett hallani: „Bolondság az egész.” „Ezért kár volt a sedest összehíni.” „No no! ki tudja?” és a Gábel ur nyers hangját vehettük ki, a mint Mariskának mondta:

- Most már elmehetsz, szép mákvirág. Gyönyörű koszorút kötöttél magadnak.

A lányka elment, a professzor urak is kezdék lassankint fölszedegetni a felső kabátjaikat.

- Az ítélet szövegezését a fekete könyvbe, és a végrehajtását Gábel kollegára bízuk, – jegyzé meg az igazgató.

-68-

Ezzel egymásután elszállinkóztak, csak Gábel maradt ott, az ő tollának perczegése hallatszott és a nagy falı óra ketyegett közbe. Olyan csöndesség volt, hogy nem mertünk megmoczczanni. Kis vártatva azzal a kezével, a melyikkel nem irt, megrázta a csengetyút, „csiling, csiling”!

Vankovics úr belépett:

- Hát maga hol volt, mikor az előbb kerestem? Halálos veszedelemben forog az ember és ön nincs itt!

- A falı táblákat mosogattam, kérem alásan.

- Valde bene. A diák odakünn van, ugy-e?

- Igen is odakünn járkal.

- Hát vigye be és csukja el a kisebbik karczerbe. Ott lesz reggelig. De jól vigyázzon rá és szigorúan bánjon vele, mert értse meg, egy gyilkossal van dolga.

- Igenis.

- Aztán jőjjön vissza, mert egy irást fog vinni a főkapitány úrhoz, addig elkészítem. S ott kapja a további rendelkezést, hogy a diákat kiereszti-e reggel, vagy pedig hatósági közeg jön érte? Úgy, úgy!

Kegyetlen mosoly játszadozott a gyámoltalan emberke ajka körül.

Vankovics eltávozott, ő pedig tovább irt; szerettük volna mi is elhagyni a karzatot, de lehetetlen volt úgy, hogy észre ne vegye, vártuk tehát, míg abba hagyja.

Ez alatt éktelen lárma, zaj keletkezett odakünn az utcán. Zűrzavaros kiáltások hangzottak: „Éljen!” „Hurrah!” Hihetőleg a diákok kezdenek már gyülekezni a délutáni leczkére s azok zsi bongnak olyan nagyon. A szegény Palit most viszik a karczerbe. Arra kiáltozzák a „Hurrah“-t! Az utcai zsivaj nőtt, mint az áradat s hömpölyögve egyre közelebb, közelebb hangzott. Végre beömlött a kapun és az ámbitus csöndjét verte föl. Tomboltak, ujjongtak, az orkászserű bömböléstől kezdve a hahota, az üvöltözés, visitás minden skáláján. De az egy cseppet sem confundálta a professzort. Hozzá volt már ő ehhez szokva.

Csak akkor ütötte fel nagy buksi fejét az írásból, mikor az ajtó felnyílt és nagy sebbel-lobbal berohant Vankovics úr.

- No hát elcsukta amiczenko? - kérdé a professzor úr szokott tótos szólásmódjával.

- Nem biz én. Szabadon eresztettem.

Gábel úr nagy szemeket meresztett, a miket hirtelen elfutott a vér.

- De hát megőrült maga, ember?

- Nem biz én, kérem alássan, hanem hát megjött a Török Gyuri.

- Az nem lehet! A professzor úr felugrott és az asztalt verte dühében. - Az teljes lehetetlenség!

- Odakünn van az ámbituson. Őt éljenezik a diákok.

- De hiszen az meg van ölve.

- Nincsen annak kutya-baja se.

Gábel úr kékült-zöldült mérgében, egyszer-kétszer fogcsikorogva nyargalt végig a termen.

- Hát hogy merte maga elereszteni a diákat?

- Hiszen ártatlan, kérem alássan, most már a vak is látja.

- Az mindegy, - tombolt a kis kövér emberke. - Be kell azért mégis csukni.

- De mondom, kérem, hogy a Török Gyuri megkerült.

- Azt is azonnal be kell csukni. Az előbbit azért, mert már el van itélve, a másikat azért, mert a pajtását a veszedelemben hagyta. Önt pedig azért kell becsukni, mert nem teljesítette a sedes parancsát. Most én vagyok itt a diktátor, érti-e? Egy, kettő, három... takarodjék rögtön és teljesítse a három parancsomat.

Vankovics bácsi alázatos képet vágott, de azért esze ágában sem volt elkotródni.

- A mit kívánni tetszik, az lehetetlenség. Az első diákat azért nem csukhatom el, mert már eleresztettem; ki tudja, hol szaladgál azóta; a másikat azért nem csukhatom el, mert az megszökött Korponára a színészek közé, úgy hogy most a truppal jött ide és estére ő lesz a Mátyás király; magamat pedig azért nem csukhatom el, mert ha én leszek a rab, ki az ördög lesz a porkoláb?

- Csodálatos konfliktus! - hörgé a professzor úr. - Adja fel hát, amiczenko, legalább a kabátomat. Különös időket élünk. Mit szólnak majd ehhez a kollegák? Én utoljára is nem bánom.

S ezzel nagy hümmögve, morogva ő is eltávozott, indulatosan becsapva az ajtót maga után.

Most már mi is lejöhettünk a karzatról, édes anyám arcza sugárzott a boldogságtól.

- Soha sem hittem volna, édes fiam, hogy ilyen jó az Isten.

Gábel úrhoz érve, már ott találtuk Palit, ki vigan ugrándozva sietett elénk, maga Gábel úr azonban haragos volt s a kis Mariska zokogása kihallatszott szobácskájából.

Anyám bement hozzá és össze-vissza csókolta.

- Ne sirjon, kedves szívem. Magácska a legnemesebb szívű gyermek a világon.

- Hagyja a tekintetes asszony, ne kényeztesse... nagyon megszorított engemet. Nem is tűröm tovább a háznál.

- Tudja mit, Gábel úr, adja hozzám magyar szóra, cserébe. Hadd legyen ő az én leányom.

- Cserébe? szólt Gábel úr. - Mond a tekintetes asszony valamit.

- Ezért a boglyas gyerekért. (Engemet értett a boglyas név alatt.) Hadd maradjon ez itt és tanuljon meg németül. Ráállasz?

- Ráállok, mamám.

- No akkor én is ráállok, - fejezé be Gábel úr. - Mennyi ruhát csomagoljak be neki?

- Valamennyit - mondá az anyám mosolyogva. - Mert az is meglehet, hogy vissza sem adom többé.

Ugy is történt, én magam ott maradtam Gábel bácsinál német szóra, Mariskát pedig anyám vitte haza magyar szóra. A minék aztán az az eredménye lett, hogy én még mai napig sem tanultam meg németül, Mariska pedig az igaz, hogy megtanult magyarul, de a német szót meg elfelejtette. Ha mostanában néha-néha ellátogat Palival (a férjével) Selmeczre, csak töredezve tud a rokonokkal beszélgetni.

A BECSÜLETES GYURI TÖRTÉNETE.

Önök nyilván tudják, hogy a Majornoky Ferencz és Gál Katalin házasságából két fiu született. Bizonyosan azt is hallották, miért vált el az öreg a feleségétől. El volt kérem ez a házasság hibázva eleitől. Egy ügyvéd utján kötötték, pedig úgy látszik, mégis csak az égben kell azt kötni és nem az ügyvédi irodában.

Különben is az öreg Majornoky teljes életében szeles, makranczos bolond volt, hiszen éppen azért házasították is meg, ekképen okoskodván a rokonai:

- Ferinek asszony kell. Az asszony rendesen elferdíti a férje esztét. Okos emberből bolondot csinál. Miért ne csinálhatna hát bolond emberből okosat? Egy fáradsággal megy a kettő!

A mi Gál Katát illeti, csinos leány lett volna, ha természetben nem olyan nagyon apró, s valószínűleg jó asszony válik belőle jó férj mellett, ha apja, a gazdag szappanos, alaposan el nem rontja a nevelését. Fölembreszté benne a rangkórságot, mely kivált a polgári osztályból bőven szedi az áldozatokat.

Szerencsét csinálni! Erről álmodnak azok a szegény polgár-leányok... Nemesi koronát a zsebkendőik csücskébe. Szerencsét csinálni? Hát ugyan szerencse: átmenni idegen földbe, idegen levegőbe?

Ha a venyige mondaná: „Ültess át engem le a virágos völgybe“, azt felelné a vinczellér: „Elment az eszed, kis venyige, hisz ott nem sütné rád a nap, a kövér föld kiégetne...“ Vagy ha a fűzfa vágyakoznék: „Ássátok ki gyökereimet, ott fönt akarok élni a hegyormon“ - hogy dugnák össze fejeiket a buja sások, gólyabegyek, mocsárvirágok alatta, nevetnének, kicsúfolnák: „Jámbor fűzfa, a hegyoromra feljuthatsz, de nem élni, csak elhervadni...“

Hja, Gál Katalinnak senki sem szólt semmit!

Ferencz úr, azt mondják, eleinte, mikor meglátta, tett ugyan némi kifogásokat az apró termete miatt, de arra állítólag azt felelte volna vissza a leendő anyósa:

- Ne busuljon, Majornoky ur semmit. Majd elég magas lesz a Katka, ha a pénzes ládájára ültetjük. (Hát persze, hogy az elég magasság!)

El is vette, de bizony csak három évig éltek együtt. (Ha udvarias volnék, hatnak is mondhatnám, mert a háborús esztendő két-szeresen számítanak.) A harmadik évben valami pletyka kerekedett a környéken. Nem is érdemes beszélni róla, a régi chablon: katonatiszt... párbaj... elválás. (Ismeretes három állomás a házasság országában.)

Ferencz rosszul bánt a nejével, az asszony ennél fogva tulságosan jól bánt másokkal. Egyébiránt az ördög tudja, igaz-e? A válóperben csak az a bizonyos „engesztelhetetlen gyűlölség“ volt fölhozva. Két szó, olyan széles és mély, mint két nagy zsák, a mibe két ember szennyese bele fér.

Ők nem oldozgatták, én sem rázogatom. Nekem úgy is csak a fiukkal van dolgom, a kik az anyjuknál töltötték gyermek éveiket az öreg szappanosék körében, mert az elvált asszony a szüleihez ment szalmaözvegyeskedni. (Nem is tudom, miért nevezik szalmának, a mi voltaképen tövis?) A szappanosék még úgy is büszkéek voltak Katira, nincs az az alkalom, hogy a nagyasszony ne úgy említse: „leányom Majornokyné.“ Hát még a két kis kölyköt hogy kényeztették, becézgették. Egész nevetség volt, mikor a vén Gál Péter minden évben verset tanult be az unokái névnapjára és rigmusokban köszönté föl „Majornok urait.“

A fiuk valóságos ellentétei voltak egymásnak. Gyuri barna, Pali szőke; Gyuri jámbor, mély érzésű, Pali pajkos és léha természetű; Pali korán elárulta, hogy urnak született, fintorította is az orrát a szappanszagra, hanem a szelid lelkű Gyuri hévvel ragaszkodott a nagyszülőkhöz. Öröme is telt benne e miatt a nemzetes uramnak.

- Ez a miénk. Ez a hajlékonyabb ág. Pali, meglássátok, reánk nem ismer, ha majd négy lovon jár, de a Gyurikában megbízom, az ide hajlik.

Mikor aztán a nyolczadik évben átvette a fiukat az apjuk, hogy a városi iskolákban kezdje meg neveltetésüket, az elválás annyira elkésérite az öregeket, hogy Gál Péterné asszonyom a nagy busulásba behalt. Utána ment az ő hites feleségének Gál uram is. Mert minek is élt volna már?

Átkozott agyvelők kitalálták a milly-gyertyát. A szappanért pedig tulajdonképpen nem érdemes életben lenni, mert a gyertyamártás adja a jövedelmet.

-82-

Hiszen, ha a milly-gyertyákat föl nem találják, akkor az öreg nagy vagyont hagyott volna a leányára és én most meg sem irhatnám ezt a történetet, de mivel a milly-gyertyákat csakugyan feltalálták, Gál uram ennek ellensúlyozásául mindenféle vállalatokba belekapott és mire szemeit behunyta, annyira leolvadt a nagy hirhedt vagyon, hogy maradt is, nem is valami a szalmaözvegynek.

Pedig el kellett volna a sok is, kivált aztán, a hogy a két haragvó szülő közt, a kik soha sem találkoztak, sohasem látták egymást azóta, megindult az elkeseredett verseny - a két fiu szeretetéért.

Sajátságos harcz volt az! Olyat még nem jegyeztek fel annálék.

A fiukról most már az apa tartozott gondoskodni, de tehetette az anya is. Minden héten ment a sok fris kalács Selmezcze, a hol tanultak. Erre megharagudott Majornoky Ferencz és kontraktust csinált az ottani czukrászszal, hogy az ő fiai annyit ehessenek a boltjában, a mennyi a bőrükbe fér. A karácsonyi szünetekre ezüst órát vett nekik ajándékba; fogta magát az asszony és a husvéti szünetekre (ki volt kötve, hogy azt minden évben nála töltsék) arany órákkal lepte meg őket. No ez már olyan tromf volt, hogy a tekintetes ur nem tehetett mást, mint pony-fogatot szerezni be nekik a nyári szünnapokra. Ezt tessék aztán tullicizálni.

-83-

Bizony az anyai leleményesség nem pihent... S a mit az elméje kigondolt, azt bármi áldozatokkal megszerezte, hogy a gyerekek szeressék. Majornoky Ferencz váltig erősködött: „Nem hagyom magamat; nem fog ki rajtam!”

Igy folyt ez hosszú tiz éven keresztül; ha az asszony instruktort fogadott a fiukhoz, Majornoky mindjárt egy praefektust szerződttetett hozzájuk. Mikor képeskönyveket, ifjúsági olvasmányokat kezdett küldözgetni, ő megvett a licitáczió egy egész bibliothékát s béresszekéren vitette föl Selmezcze.

-84-

A nebulók természetesen jól érezték magukat a vetélykedés mellett. Tejben-vajban úsztak, bársonyban jártak, selyembe törülköztek. Pénzük meg annyi volt, hogy a tizedrészét sem birták elhajigálni.

De a tizenegyedik esztendőben láthatólag meglankadt a küzdelem. A mama engedni kezdett. A mama már csak himzéseket, kézimunkákat küldözgetett.

Palinak nem tetszett az időknék ez a jele, de a „hajlékonyabb ág” szépen elrakosgatta a csekélyeségeket is, sokra vette, megbecsülte, a mikor megkapta, meg is csókolgatta: „Szegény édes anyám, hány ezer öltést tett, míg ezeket varrta!”

Az igazat megvallva, utóbb Majornokyn is észre lehetett venni némi „fáradságot”. Hja, a mult őszszel állott ki egy követválasztást. Sok vérvesztéssel jár az!

-85-

De mindegy, hisz már ugy is be van a fiuk neveltetése fejezve. Most teszik le az érettségi vizsgát. Az pedig elég tudomány egy-egy Majornokynak.

Maga az öreg is feljött a vizsgára. (Mióta képviselő lett, szerette magát mutogatni mindenfelé.) Mindjárt föltűnt neki, hogy a Gyuri igen kopottasan néz ki az idén.

- Neked nincs külön ruhád?

- Nincs, édes apám.

- Hát hová teszed azt a sok pénzt, a mit küldözgetünk?

- Elköltöm - felelt könnyed vidámsággal.

Az apa kedvetlenül simogatta szakállát.

- Hogy változtál át ugy egyszerre? Tavaly még megtakarított pénzed is volt és a mellett ugy néztél ki, mint egy herczeg. Mi történt veled, te fiu? Nini, hát az órad, ékszereid, gyűrűid?

- Nincsenek meg.

-86-

- Szépen vagyunk. Neked van valakid, te gazember.

- Igen, van valakim.

- No ez bizony elég korán van, te tejfelszáju - dörmögte az öreg, összeránczolt homlokkal, de azért a tömött, őszülő bajusza mosolyra gördült titokban. - Ej, kópé, hát nem mondanád meg, ki?

- Nem mondom meg, apám.

- Jól van, jól; most már csak siessetek hát a vizsgára, majd én is utánatok megyek későbbben.

A képviselő úr még egy szivart akart elszíni előbb, de nem volt neki. Talán csak lesz a fiuknak valahol. Kinyitogatta sorba a kis mahagonifa-szekrényeket s kezébe akadt egy csomó postai vevény... ötven... hatvan... negyven forintról szóltak.

- Aha! - dünnyögte - megvan a valaki!

Nosza hol a pápaszemem? Föltette hirtelen és fölszisszent. Ez a név volt ott a vevényeken:

-87-

„Gál Katalinnak“.

Hát már ennyire jutott az asszony.

Ugy kell! Ugy kell! Valami ördögi ösztön ujjongni készte mint diadalmast. A káröröm demonai körülzárták s delejes ujjakkal csiklandozták, míg nem egyszerre jött egy fagyos kéz s rácsapott a szívére, hogy megremegett és hátratántorodék.

- Hozzá szít, engem pusztit, őt szereti! - és fölemelte ökleit dühösen. No megállj, kigyó-kölyök!

Erőt vett magán, elment és végig hallgatta a vizsgát látszólag nyugodtan, csendesen, de lelke háborgott belül.

Mikor vége lett, a tanár urak kihirdették az eredményt: Pali megbukott, Gyuri kitűnő sikerrel ment át.

Az apa oda lépett ahhoz a fiához, a melyik megbukott s gyöngéden csókolta meg homlokát:

- Ne félj semmit, azért te mégis ur leszel.

A másik lehajolt hozzá, hogy kezét csókolja meg; visszavonta s szemeiből haragos villám lövelt feléje.

- Eredj a szemem elől... Megátkozlak!

- Atyám! - kiáltá Gyuri elhalványodva - hát mit cselekedtem?

- Mit? Elárultál! Anyádnak küldözöd a pénzt. Tudom már hova lett órád, hol vannak ékszereid. Meglopsz engem ő miatta...

- Tudd meg, hogy ő nagy szegénységben van - rebegte Gyuri és előtörtek szemeiből a könnyek.

- Semmi közöm hozzá - szólt a szivtelen Majornoky. - Hozzád se többé. Mehetsz a hová akarsz.

- Bocsáss meg - esengett a fiu szivszakgató hangon - én csak a természet törvényeit követtem.

Az öreg gunyosan kaczagott föl.

- A természetét? Nem ismerem azt az urat mint törvényhozót. Tudtommal egy kerületben sem választották meg. Különbén eredj hozzá, ha az ő törvényeit követed. Én többé nem ismerlek.

Igy tagadta ki Majornoky a Gyuri fiát, a ki elhagyatva, gyalogszerrel indult a városka felé, a hol az anyja lakott, míg Palit négy lovas hintó vitte az ősi kastélyba. Hanem a városban ők is megálltak, Majornoky bemutatta fiát az alispánnak.

- Ajánlom Palit a szivességbe. Nem iskoláztatom többé, ennél fogva végzett ember. Gondoskodjál, kérlek, számára valami hivatalról.

Az alispán nyájasan fogadta őket.

- És mire volna leginkább alkalmas a Pali öcsém?

- Arra, a mi legelőbb megüresedik - felelte természetes hangon idősb Majornoky ur.

Az isteni gondviselés úgy akarta, hogy Lázár János ur, a megyei számvevő, költözzék el leghamarább az élők közül, lón hát Majornoky Pálból néhány hónap mulva számvevő a megyénél; míg a hajlékonyabb ág, a becsületes Gyuri egy vén prókatorhoz állt be irnoknak, hogy anyja nyomorát keresményével is enyhíthesse.

Mert bizony gyöngén állt már a szalmaözvegy; a mi kis pénze volt, elfogyott, a nagy kőházából kilicizálták, értékes ingóságai elvándoroltak. (Milyen gyors lábuk van azoknak, ha úgy megindulnak!)

Hónapos szobába huzódott a fiával, annak a bérét is varrással kellett megkeresnie. A toll is rossz kenyérkereső, de hát a tű! Az még tekintetes urnak szólíthatja a tollat is...

Szegényesen tengtek, de nem minden öröm nélkül, kivált az asszony; élt még a férje, gyűlölhette; ott volt az egyik fia, és egészen az övé volt, szerethette. Sőt szerethette a másikat is, habár az csak hébe-hóba irt egy-egy levelet. Eljönni nem ért rá. Élte a világát, udvarolt, mulatott, adósságot csinált.

Sokszor is ülte meg e miatt a szegény anya homlokát a boru s megrezgette hangját a keserűség.

- Egyedül állunk, édes fiam. Pali sem a miénk. Nincsen nekünk senkink ezen a világon.

Igaz, úgy volt; a másvilágról kellett jönnie valakinek, hogy kisegítse őket. Egy nap néhai Gál Mátyás, budai csizmadia végrendeletét bontották föl a budai tanács előtt, melyből kisült, hogy a becsületes mester kétszáz ezer forintnyi vagyont hagyott a testvérbátyja, Gál Péter, Katalin nevű leányának, ha még életben vagyon. (Ugyan hány pár csizmát varrhatott az meg életében!)

Bezzeg fölviradt megint a Majornoky fiuknak! Gyuri ott hagyta a princípálist, Pál urfi is legott ráért édesanyját látogatni. De a mikor itt felbukkant arany pompájával a nap, éppen akkor áldozott le odaát. Majornoky Ferenczet tönkre tette a képviselőség. Hja a népbizalomnak nagy a

-88-

-89-

-90-

-91-

-92-

gyomra. Most, hogy nem kapott többé mandátumot, kénytelen volt szolgabiróságot vállalni s mindig alább-alább merült az uzsora hullámaiban. A Majornoky-kastély és birtok árverésre került.

Kapóra jött a szalmaözvegynék. Milyen elégtétel lesz az! Ki is adta legott a parancsot:

- Ülj kocsiba Gyuri, és meg se állj Majornokig. Vedd meg, akármibe kerül is.

Majornoky Ferencznek már nem volt semmije, de még ur volt, és pedig mekkora ur! Gyuri éppen a járásán át utazott a majornoki árverésre s a hol éjszakára megszállt, egy falusi korcsmában, valami enni valót kért.

A korcsmáros gondolkozóba esett, hogy mit adhatna.

- Csináltasson egy kis rántottát - szólt a vendég.

- Rántottát? - kiáltott az föl csodálkozva. - Jó helyen beszél az ur. Az egész környéken nincsen tojás.

- Hát hova lettek a tyukjaik, azaz mivel foglalkoznak?

- Megvannak, kérem alássan, hanem a kakasok pusztultak el. Rettentő öldöklés van itt egy év óta, a hogy Majornoky ur a szolgabiró.

- Nem értem.

- A nagyságos ur ideges, nem tud aludni s a melyik faluban megszáll a járásban, ott az előjáróság kiökdösteti a kakasokat, hogy éjjelente föl ne keltsék ostoba kukorikolásaikkal.

Ilyen volt a szolgabirói nymbus valamikor. Hanem a kétszer-kettő már akkor is örökké négy volt. A ki nem tudott számolni, biz az arra jutott, hogy aztán nem, tudott aludni. A kakasokat még ki lehetett végezteni, de a hitelezők éltek és ébren voltak.

- Hanem iszen - fecsegett tovább a korcsmáros - nem sokáig lesz már ő szolgabiró. Nagyon a végét járja már.

- Hogy-hogy?

- Éppen holnap árverezik Majornokot.

- Tudom. De szolgabiró azért megmaradhat.

A korcsmáros szemeivel hunyorgatott.

- Hát tetszik tudni, a hogy veszszük. Sok mindenféle tarka macskája van Majornokynak. Egy pár nem tiszta természetű adósság, hiszen tetszik engem érteni... a kezelés körül némi formátlanságok. Én tudom ezeket, mert a fiam az irnoka. Az nekem mindent elmond. Ezek a dolgok előbb-utóbb megfojtják. Pedig sajnálom szegényt, igazi ur volt.

A vendég szomoruan sohajtott, gondolkodva hajtotta le fejét az asztalra; majd élénken kérdé:

- Hogy hívják önt?

- Engem Balics Gábornak.

- Akar-e egy szivességet tenni s a mellett egy jó cselekedetet?

- A dolog minemüské válogatja - felelte ékesen Balics Gábor.

- Én Majornoky György vagyok, a Majornoky Ferencz fia.

Az öreg korcsmáros agyaráról ijedten fordult le az ezüst kupakos pipa.

- Ejnye, ejnye! - dadogta kétségbeesve. - Inkább a nyelvemet vágtam volna ki... Itt állok, kötözzenek meg.

- Semmi baja sem lesz, Balics bácsi, biztatta Gyuri nyájasan - sőt inkább köszönöm, hogy szólt. Hanem egyre kérem...

- Életemet! - kiáltá a csacsogó öreg éledezve.

- Nem kell az élete, Balics bácsi - hanem beszéljen fiával és valahányszor olyan dolog talál fölmerülni, a mi árthatna atyámnak, jöjjön hozzám, én rendbe hozom azt úgy, hogy ő észre se vegye, önnek is megfizetem a fáradságát. Megigéri?

- Itt a kezem rá. És hol keressem az urfit?

- A Majornoky-kastélyban.

- A Majornoky-kastélyban? De hisz azt holnap eladják.

- Éppen azért - felelte mosolyogva Gyuri. - Csak keressen föl ott; vagy ön, vagy a fia.

Másnap a Majornoky kastély és birtok Gál Kataliné lett mindenestül. Nem kellett megmozdítani semmit. A czimer (a kard élére szurt török fő) ott maradhatott a homlokzaton, az ősök sem voltak kénytelenek elköltözködni a falakról; otthon voltak itt ezentúl is.

Nemsokára beköltözködött a szappanos leány azokba a termekbe, hova annyi édes reménnyel

lépett egykor fiatalon s hol annyit szenvedett azután. Bejárta a kertet, fölkereste az ismerős bokrokat. Nini, a szegény galagonya innen kiveszett. Pedig abba hasítottad fel egyszer homlokodat, Gyuri fiam. Óh, óh, a kis körte vessző, hogy megnőtt, hogy elaggott... Az volna ez? Nézd csak Pali, abban az évben ültették, mikor te születted. Hát a patak a kert végében megvan-e még? csörög-e még?

-97-

Biz' az ott csörgött, csacsogott és mert ősz eleje volt, ringatta, vitte az elszáradt faleveleket a tengerbe.

Mikor aztán kigyönyörködte magát az uri birtokban, fölosztotta a szerepeket fiai közt.

- Pali hadd hivataloskodjék tovább. Házasodjon meg jól, hozzon menyecskét a házhoz. Elég tág a kastély. Évenként pótolom a fizetését négyezer forinttal. Mi pedig Gyurival itt maradunk gazdálkodni és élvezzük a csendes falusi örömeiket. Azért te is ur leszel, édes fiam, neked is kiadom a négyezer forintot itthon, négy lovon járhatsz, inast tarthatsz, pezsgőt ihatol.

-98-

Gyuri otthon cseppent s egész odaadással vitte a gazdaságot. Négy lovat ugyan nem tartott, pezsgőt sem ivott, de azért boldognak érezte magát, csak néha komorodott el napokra.

Akkor aztán hiába simogatta forró fejét lágy ujjával édes anyja.

- Neked valami rejtett bajod van. Mi bánt, kis „ágacska”?

- Csak úgy elgondolkoztam egyről-másról.

No ugyan miről? Hiszen nem volt semmi oka a búskomorságra, mely egyre gyakrabban lepte meg. Szerelmes nem lehetett, nem járt sehova, nem ismert senkit. Ő hozzá sem jártak. Csak egy öreg ember fordult meg nála egy idő óta sűrűbben, azzal aztán bezárkóztak a kerti házba és tárgyaltak órák hosszáig. Rendesen olyankor mutatkozott rajta az a méla levertség.

Az édes anyja kiérezte:

„Ez az ember szállítja valahonnan azt a sok bánatot, de megtudom, rájövök, ha másképp nem, fortélylál.”

-99-

A fia éppen künn járt a mezőn egy délután, mikor Balics Gábor, mert ő volt, beállított.

- Jöjjön be hozzám - hívta nyájasan az úrnő.

- A fiatal urhoz jöttem - huzódzott Balics uram.

- Tudom, - ravaszkodék ez - mondta a fiam és megbizott, intézkedjem helyette. Hát mi baj van?

- Hja bizony, megint pénz kell.

- Még mindig? De hát mire kell az a sok pénz? kérde a szalmaözvegy találomra.

- Hja, hja, - vakarta fejét az öreg - a vármegye nagy kemencze...

- Hozott-e valami irást?

- Hogy ne! Itt a levél magától az öreg nagyságos urtól. Tegnap függesztették föl szegényt. Hja, a vármegye nagy kemencze... Mennyi pénzt hordtam el és mégis fölfüggesztették!

-100-

Mig az öreg fecsegett, csacsogott, addig az asszony reszkető kezekkel tartotta azt a levelet és olvasta villámlo szemekkel:

„Kedves Gyuri fiam! Küldj a becsületes Balicscsal száz forintot.

Majornoky.”

Az asszony olyan sápadt lett, mint a fal, majd vörös, mint a skarlát-posztó, apró szürke szemei kidülledtek és kékes lángokat löveltek, mint a kigyóé.

- Távozzék! - hörgé fogait megcsikorgatva - mert mindjárt keresztül megyek a lelkén! Egy garast sem kap. Takarodjék!

Egyszerre levált róla minden máz, a mit a nevelőben ráaggattak, a mit a fényes kastély, a selyem kelmék kölcsönöztek neki. Egészen kihámozódék a szappanos-leány.

Ökleit fölemelte s neki rohant sziszegve körmeivel Balics uramnak, úgy, hogy az vad futásban keresett menedéket.

-101-

És e rettenetes furiában összeszakgatott magán minden ruhát, a földhöz vagdalta a porcellánokat, a vaskályhához paskolta az üvegeket, végig futott a folyosókon, fölrugott dézsát, virágcserepet, a mit előtalált, beszaladgálta a cselédszobákat s ütötte-verte ádáz dühvel agyba-főbe a szolgálókat.

Ekkor érkezett Gyuri. Vidáman fütörészve lépegetett a gyaloguton a kastély felé. A nap utolsó bágyadt fényét nevetve szórta le a halmokra és völgyekre. Az égbolt olyan volt, mint a frissen sürt tej. Balról az erdő zugott rejtélyesen, elálmosítón.

- Cujukjátok be a kapukat! - rikácsolá a bősziült asszony.

A megriadt cselédek összeugráltak, s az ősi nehéz vaspántos kapu, mely már százötven

esztendő óta nyitva áll éjjel-nappal (mióta a törökök elmentek innen), dübörögve csapódott be Majornoky György előtt.

-102-

- Ej no, hát mi ez? – boszankodott Gyuri s zörgetni kezdett. – Nyissátok ki!

Semmi nesz. Hallgatódzott s úgy rémlett előtte, mintha belül halkán beszélgetnének. Egykettőt csapott öklével a kapura:

- Hej emberek! Én vagyok itt!

Fojtott, visszatartott kaczaj volt a felelet.

- No megálljatok, gazemberek.

Türelmetlenül járt föl s alá. Majd fölvett egy követ és azzal kezdte döngetni a vaspántokat.

Egy ablak nyílt meg az emeleten. Hallani lehetett a nyikorgását.

- Miféle zaj ez? – kérdé egy százszor hallott hang, de még sem ismerős.

- Én vagyok, mama.

- Kicsoda?

- Hát rám nem ismersz? – kaczagott föl Gyuri. – Persze, a méreg megváltoztatta hangomat. Képzeld, becsukták a kaput az orrom előtt.

- Én parancsoltam.

-103-

- Te? – kérdé Gyuri meghökkenve. – Te rendelted? Hogyan kell azt magyaráznom?

(Most kezdte csak észre venni, hogy ez aligha pusztá tréfa.)

- Ugy, hogy föl is ut, alá is ut. Itt nincsen többé kereseted.

- Anyám! – kiáltá remegő hangon. – Hát mi történt?

- Az történt, hogy az apáddal tartasz, megloptad a szeretetemet, kijátszottad jóhiszeműségemet, pocskoltad a vagyonomat. Neked nincs jellemed, kitagadlak.

Ez volt az utolsó szó. Az emeleti ablak még egyszer zörrent, mikor becsapódott. Vége volt mindennek.

Gyuri odatámasztotta zugó fejét a kapuoszlophoz s hosszan, megüvegesedett szemekkel nézte a felhőtelen eget, a hol éppen most gyuladozott egy virgoncz csillag. Nézte a csillagot, de az meg nem szólította.

Azután kitörülte szemeiből a könnyeket és elindult a gyaloguton. Most már jobbról maradt el az erdő. És az meg is szólította: „Neked nincs jellemed” – zugta utána. – Főnt a dombon, a Pap István-féle majornál egy mogyorófabokor szólt hozzá: „Vágj le rólam vándorbotot!” Sokáig keresgélt a hajtások közt, míg végre letörte a leghajlékonyabb ágat.

-104-

Hova ment, mi lett, nem hallottam, de majdnem bizonyos, hogy mindig a rövidebbet huzta, míg a léha Pali nyilván csillogott a jólétben, mert mindig a jóléthez huzódott.

A mit én elmondtam, hajszálig így történt, de azért, a mit Balics uram fecsegett, jót nem állok. Hiszem ugyan, hogy az öreg Majornoky elkezelte a vármegye pénzeit, de hogy föl is függesztették volna, az az egy például nem valószínű.

EGY FIUNAK A FELE.

-105-

(Egy csevegésnek a fele és egy regénynek a fele.)

-106-

-107-

I. A BEVEZETÉS.

Mikor e nagytekintélyű kör¹⁾ részéről azt a megtisztelő felszólítást kaptam, hogy felolvasást irjak, már akkor mondtam a nálam járt uraknak:

- Én, megvallom, soha sem mulattam életemben valamely felolvasáson. Hát nem is tudom elképzelni, hogy más valaki is mulathasson.

Az urak udvariassága nem engedte, hogy igazat adjanak, hanem én azért mégis megappellálok mondásomat a plenum elé.

Csak egy jogosultságuk van a felolvasásoknak szerintem, hogy az unalmas téli estét mégis csak agyonütik.

-108-

Ilyen agyonütésre vállalkozom most, de megvallom, nem minden rafinéria nélkül. El is mondhatom, ha parancsolják – mióta Bismarck nyomán az őszinteség a legélesebb fegyvere lett a ravaszságnak.

Hát én bizony helyrajzi tanulmányokat tettem előbb, hogy megválaszthassam tárgyamat, hallgatóimhoz a legillőbbet.

Kikérdeztem: szoktak-e a körben ferblizni?

- Nem igen.

No azért, mert ha ferbliznének, akkor egy pikáns történetet mesélnék. A ferblistáknak heves vérük van. Azoknak még szerelem kell.

- Hát tarokkozni szoktak-e?

- Nagyon ritkán - felelték a forrásaim.

No azért, mert ha tarokkoznának, akkor valami országgyűlési koulissatörténetet komponálnék ki. Mert a politika a tarokkisták játéka, azaz hova beszélek, a tarokkot akarom mondani, hogy a politikusok játéka.

-109-

- De hát mit szoktak mégis leginkább játszani a körben?

- A dominót!

Hohó a dominót? No már most tudom, mihez tartsam magamat. A domino csendes családos emberek kultusza. Most már megvan az utbaigazító, mit kell ott elbeszelnem.

Mert, ne is nevéssenek kérem, nagy taktika kell ahhoz.

Egy husvét napján az történt meg Deák Ferenczczel, hogy nagy beszédet tartott a belvárosi választóknak, a mely roppant hatást tett. Deák Ferenczczel sokszor megtörtént az ilyesmi.

Egy felvidéki képviselőnek (miért ne nevezzem meg, hiszen négyszem közt vagyunk, Urbanovszky Ernő volt) annyira megtetszett a beszéd, hogy betanulta szóról-szóra, váltott hozzá egy vasuti menetjegyet, hazautazott a saját választóihoz és elmondta azon melegében eleitől végig, magyarul is, tótul is.

-110-

A beszéd nem csinált semmi hatást.

Urbanovszky csodálkozva nézett szét a közömbös hallgatóságon és boszankodva dörmögte:

- No, én czudarul megjártam a Deák eszével.

Ha most itt átvehetném a meseirő szerepét és az igazság magvát bele akarnám göngyölgetni a mesembe, rá kellene fognom az öreg Deákra, hogy ő meg egyszer tréfából az Urbanovszky beszédjét mondta el a belvárosi választók előtt, és a mint látta a roppant hatást, csodálkozva dörmögte:

- Soha sem hittem volna, hogy ilyen okos ember ez az Urbanovszky!

Mindebből csak azt akarom levonni, hogy a Deák hangjával az Urbanovszky beszéde is hatott.

És most már bevallottam kiszámított ravaszságomat, miért nem olvasom én magam ezt a kis történetet,²⁾ melyet a dominójáték alapján békés családos emberek számára hoztam. Mert ugy vagyok én azzal, hogy ha valamit irni kell, hát rendesen felülök a képzeletbeli lovamra, lustul már a szegény pára, valami nagyon messzire soha sem visz, de azért haza a szülőföldemre csak mégis elérek vele, ott aztán előkeresem valamelyik ismerősömet és elhozom.

-111-

Most kikerestem a legritkábbat közülök, egy jó mostoha anyát. Annak a történetét mondom el.

Egy jó mostoha anya, - fogják ellenvetni, - ugyan, ugyan, hisz az lehetetlenség!

Már pedig én mégis tudok egy jó mostoha anyát.

Hiába rázzák a fejüket, hogy nem hiszik. Hiszik majd, ha elbeszélem.

-112-

II. MAGA A TÖRTÉNET.

Hát az történt kérem, hogy egy vidékünkbeli komposszeszornak, névszerint Gáthy Lőrincznek, meghalt a szép fiatal felesége gyermekágyban.

A meghalt asszonyt elsiratták, eltemették, hanem a kis bimbó, szép egészséges fiucska, megmaradt.

Gáthy Lőrincznek volt egy öregebb nő rokona, a ki a temetés után fölvette karjára a kisdedet és a mi könyje megmaradt a temetésről, azt sirta el a bölcső felett.

- Szegény kis árvácskám, mi lesz te belőled! Elpusztulsz, elveszel anyai kéz nélkül.

(Nyilván oda akart jönni a néni gazdasszonykodni - mert ma már senki sem diskurál ok nélkül még egy három napos gyerekkel sem.)

-113-

- Hát az lesz belőle, fölnevelem becsületesen - mondá az apa, s fölkapta a csecsemőt és megcsókolta a gyenge piros képét - ne félj semmit fiam, a mama elment, de visszajön még. Nem hagylak én anya nélkül.

- Csakhogy az nem édes anya lesz, Lőrincz öcsém.

- Én az édeset adom neki vissza.

- Eredj hát, kapard ki a földből, ha olyan hatalmas vagy. Ott fekszik az már örökkön-örökké. Az, a kit te hozol, mostoha lesz, Lőrincz, ha arany pántlikával fonja is a haját.

A temetés után elutazott Gáthy Pestre, magával vitte a kis fiut és ott hagyta. Hideg, zárkózott jellemű ember volt, se ő nem mondta, se nem kérdezték, kinél hagyta, mi lett vele. Az emberek vállat vontak:

- Od'adta valakihez gondviselésbe.

Két hét múlva jött vissza és rá három hétre elvette az uradalmi jóságigazgató hugát, Zehernyey Borbálát. Az volt akkoriban a legcsinosabb özvegyasszony nálunk. -114-

Az emberek erre is vállat vontak:

- Lám, eltette a porontyot az utból... Mégis csak rossz ember ez a Gáthy.

Nem nagyon sokára és nem is elég sokára (Nincs itt valahol egy kalendárium?) az új asszony szintén egy fiucskával ajándékozta meg Lőrincz urat.

Még fel sem kelt Gáthyné a gyerekágyból, mikor az ura megint elutazott Pestre és megint elvitte a gyereket, úgy hogy vissza se hozta többé. Az emberek nagy szemeket meresztettek:

- Hát ez mi? Gólya hozta tegnap, apja viszi holnap.

Rejtélyes sugás-bugás támadt. Találgatták, mit csinál a gyerekeivel? Kinél hagyja ott Pesten és miért? Vagy tán nem is Pestre viszi a kis ártatlanokat, hanem Buda-Keszire. (T. i. ott laknak a mennyszági udvari szállítói.) -115-

És míg a Gáthyék háta mögött egész legendák kerekedének, addig otthon is nagy sirás-rivás verte fel a kis barátságos kastély ódon szobáit. A fiatal anya kétségbe volt esve, törvényt, elválást emlegetett, követelte a gyermekét; majd fenyegette, majd rimánkodott az urának, térden kuszott előtte és átkozta a feszület előtt:

- Add elő a gyermekemet, hova tetted?

De a különcz ember hajthatatlan maradt.

- A gyermek jó helyen van, - mondá - megkapod majd egyszer. Ne firtasd, mert hasztalan, ne rimánkodj, mert se meg nem mondom, sem elő nem adom. Fogadásom van rá, első feleségem holttesténél tettem. Nem fogom megszegni.

Igy mult el öt év, azalatt ezerszer csordult ki az anyai szív kínja. Minden utat bejárt, minden módot megkísérelt, de egyik sem vezette sikerhez, a „kegyetlen apa“ olyan hideg, érzéketlen maradt, mint a kő. Gyakran járt fel Pestre „a gyerekeket megnézni“, de az asszonynak alig mondott egyebet róluk, mint hogy egészségesek. -116-

Az ötödik évben aztán így szólt Lőrincz egy héttel Borbála napja előtt:

- No asszony, süss, főzz az idén a névnapodra, mert holnapután elmegyek Pestre és haza hozom a gyermekeket.

Az anya egy örömsikoltással borult ura nyakába. Ez az egy szó elfujt mindent. Öt esztendőnek keserű gyötrelmét.

Pedig az az öt év lett volna a legédesebb méz a gyermekkel.

Nekem magamnak is van egy kis fiam, én tudom, mi az, ha szeretjük, ha megosztozunk játékaiban. Öt év éppen az a korszak az első gyűgögéstől az első veres mellényig. Ilyenkor van a legtöbb öröm a gyerekből. Ott lenni az eszmélkedésnél, megfigyelni, hogy ismeri fel a tárgyakat, hogy köti össze a fogalmakat s hogy indul meg az a csodálatos gép, az ész; először csak az egyik rugó mozdul, aztán az egyik kerék, ha végül valamennyi jár, az már akkor csak zakatolás. -117-

Az első ismerőse fiamnak egy állat volt. Egy macska. Őt szólitotta meg kedves selypítő hangján a legelőbb: „csicsa, csicsa“! Micsoda esemény volt az a háznál! (A cicza is kávékat kapott az nap.)

Mikor aztán mosdatták a teknőben a szivacsos, mert az is olyan szőrmés volt, mint a macska, a szivacsra is azt mondta „csicsa“. Az első kanál levesben, melyet belekényszerítettek, egy laska uszott, mint a hogy a szivacs uszott a teknőbeli vízben, a parányi laskát is megösmerte, hogy az „csicsa“.

Éppen tél elején volt ez. Az égbeli dunyha megrepedt egy napon s a finom pelyhek ott szálldogáltak az űrben, éppen mint a laskák. „Csicsa! Csicsa!“ - kiáltozta a hópelyhekre. -118-

Minden csicsa volt előtte, de mégis bizonyos rendszer szerint.

Jött azután az érettebb kor, mikor azok a kedves ötletek születnek, a minőket mi öreg emberek nem birunk kigondolni.

- Hogy hívják? Kérdeztem egy napon.

- Csicsa Pálmán - felelte váratlanul.

(Van ugyanis valami rokonhangzás a Tisza Kálmán és az ő neve közt, hát a jobbik nevet vette

magának a gazember.)

Egyszer a ruháját piszkolta be és így szól: „Mama más ruhát!” Mikor leesett és megütötte a fülét, megint parancsolón kiáltott fel: „Mama más fület!” (Ezt a mondását három hónapig kolportálták a rokonságban, levelekben megirtuk, élőlőszóval eldicsekedtük – sőt ime még a felolvasásomba is bejutott.)

Ha mosolyog, nevet az egész szoba, ragyogó verőfény süt be az ablakon. Hátha még kaczag! Muzsika szól, cseng-bong a levegő, talán ezer cigány is huzza. Apró bárányok ugrándoznak a mezőkön, madarak csicseregnek a falombokon...

-119-

Ez az én kis fiam – de valamennyinek van ilyen édes története, színekben gazdagon váltakozó. Ha okos a gyerek, akkor az okossága a gyönyörűség, ha nem okos, akkor az ostobasága a gyönyörűség.

És éppen ezt az első öt évet vette el Gáthy a feleségétől és magától.

Hanem iszen mindent feledtetett az az óra, mikor Borbála napkor berobogott a cséza az udvarra s két piros, élettől pezsgő gyereket hámozott ki Gáthy egy farkasbundából.

Az asszony szivdobogva, örömpresve rohant ki eléjük és kitárta a karjait.

Szemének egy lángvillanata gyorsan átfutott vizsgálódón a fiuk alakján, arczvonásain.

- Mamám! kiáltá az egyik és a nyakába ugrott.

-120-

- Mamám! - kiáltá a másik és megölelte.

Melyiknek a csókja volt édesebb? Gáthyné megdöbbsent. Nem tudta eltalálni.

A férj Laczinak szólította az egyik fiút, a másikat Palinak. Arczban is hasonlóak voltak, természetben is. Egyik sem látszott fejlettebbnek. Hiszen csak hónapok voltak köztük.

Az asszony félrehitta Gáthyt s mohón kérde:

- Melyik az én fiam, mondd meg.

Gáthy elnevette magát kedélyesen.

- Hogy képzelsz te olyan bolondot. Hiszen éppen azért kellett a gyerekeket homályban, idegenben nevelni, titokban keresztelni, hogy egyformán szeresd mindakettőt, hogy meg ne tudd, melyik a te fiad közülök.

- Ember, gondold meg, mit cselekszel!

- Meggondoltam. Légy türelemmel. Husz éves korukban, mikor anya nélkül is megállnak, megmutatom a fiadat s átadom a bizonyítékokat.

-121-

Az asszonynak nem volt mit tennie, mint egyformán szeretni, gondozni a fiukat, de az anyai érzés nem pihen sohasem, kutat, fürkészes, követel és fegyverkezik.

Nézte a gyerekeket ébren, alva, figyelte a természetüket, melyiknek a szokásaiban találná meg jobban a rokonságot a magáéival, oda állította hol az egyiket, hol a másikat a tükör elé, maga is oda állt és összehasonlításokat tett. Néha föl is csillant bennök egy-egy vonás, egy tekintet, egy szó vagy egy mozdulat, annak mohón utána kapott: „Ez az enyém“... Hanem hát az volt a baj, hogy egyszer a Lacziban találta meg, máskor a Pali gyerekekben.

Hát az anyai sziv, az a delejes érző hus, a melyről annyit zengtek a poéták, nem sugta meg neki, melyik az ő fia?

Nem biz az! Csak a poéták csináltak abból vagy ezer esztendeig olyan nagy bölcszet. Lejárta az már magát!

-122-

A gyermekek ezalatt szépen nőttek és tanultak. Derék, kedves fiu volt mind a kettő. Ők is tudták már, hogy egyiküknek mostoha anyja az édes anyjuk, de mindenik azt gondolta, hogy a másiké.

Egészen jól megvoltak így. Egyszer azonban beteg lett Gáthy, az asszony föl akarta ezt használni, ha gyenge a test, gondolta, elgyengül tán a lélek is. Macska hizelgéssel körülvette, a nyavalyájában a sok rimánkodást vele megunatta.

- Mutasd meg a fiamat... légy jó, légy irgalmas, édes uram. Esküszöm az élő istenre, a halott anyámra, hogy csak én fogom azt tudni, de a mostoha fiam soha sem. Egyformán fogom én azokat szeretni.

- Jól van, asszony. Hiszem, ha megesküdtél.

(Éppen ebben a perczen lépett be a szobába Pali.)

-123-

- Ez a fiad - sugta.

Az anya oda szaladt hozzá, átkarolta, megcsókolta, fejét az ölébe vette, selyem szőke haját gyöngéd szeretettel morzsolgatta, rendezgette.

Délben már a szebbik alma a Palié lett. Uzsonnára a kés beljebb szaladt a kalácsba, mikor a

Pali részét vágta.

Estefelé a kerti házban, a hol a fiuk labdával hajigálkoztak, egy ablaktábla kitört, a fiuk azt mondták magától – de a mama rögtön kitalálta, hogy az alkalmasint a Laczi dolga lesz, pedig a Palié volt.

És ez így ment napról napra. Gáthy észrevette.

- Ej ej, asszony, asszony!

- Mit parancsolsz, Lőrincz?

- Nevetek rajtad, Borbála. Ilyenek vagytok mind. Csak egy rugót nyomtam meg a szivedben s mindjárt kiszaladt belőle a mostoha anya. A próba nem sikerült.

- Milyen próba?

- A gyerekekkel. Föltettem magamban, azt vallom tiednek, a melyik legelőbb lép be az ajtón.

- Te szörnyeteg! kiáltá a nő vadul. – Megcsaltál.

- Meglehet. De hát te nem csaltál-e meg, hogy egyformán fogod őket szeretni. Laczit hanyagolod azóta, Palinak tulságosan kedvezel. Gonosz vagy.

Borbála tehetetlenül rogyott össze egy pamlagra. Meg volt semmisülve. És azóta soha sem merte többé előhozni a férjének: melyik az ő édes fia. Hasztalan is lenne az már.

Hanem iszen ott volt a biztató jövő – a huszadik esztendő. Akkor aztán megtudja a bizonyosat.

S az az esztendő egyre közeledett. A hársak lehányták a leveleiket az udvaron, a fiukat olyankor elvitték a városi iskolákba, és mikor a hársfák nemcsak újra neki lombosodtak, hanem a bokrétaikat is kieresztették, akkor megint visszajöttek. Sok esztendeig ment az így.

Hanem egyszer aztán olyan év jött, hogy hiába nyíltak a hársak az udvaron, a gyerekek vissza nem jöttek. Az iskolapadokból odamentek, a hol a rózsák nyíltak... piros vérrózsák zöld fűre festve.

A professzoruk egy nap belépett az iskolába úgy mint máskor, de szokatlanul ünnepélyes arcczal, a pedellus azonban, a ki a könyveket czipelte máskor a nagytiszteletű ur után, most egy nagy nyaláb puskát hozott, roppant szuszogva a teher alatt.

- Fiuk, - szólt a nagytiszteletű ur a kathedrába lépve, - tegyétek le azokat a könyveket. Ostobaság van azokban. Nehéz napokat élünk. Lássuk csak, melyitek birná el a puskát.

Nehéz napokban könnyű a puska. Mindnyájan megbirták.

Elment az egész osztály, köztük a Gáthy fiuk is. A professzor vezette őket.

A háboruban elesett az egyik. Csak László tért haza az ősi kuriába.

Nem volt akkor abban semmi különös, hogy valaki elesett. Föl sem vették. Az volt a csodálatos, ha valaki el nem esett. Szinte restelte az illető és mentegetőzött.

Megörültek otthon a hazatért hősnek. Csakhogy legalább ő megvan. Isten adta, isten vette el a másikat. Az anya is megnyugodott lassan. Hátha éppen ez az ő fia... De jaj, hátha nem az!

Gáthy most sem árult el semmit. Pedig a huszadik esztendő volt ez már.

Végre egy nap belépett a neje szobájába, ünnepélyes arcczal:

- Borbála - mondá - ma nevezetes nap van.

- Miféle nap? - kérdé az közömbösen. Éppen valami szőnyeget himzett.

- Ma van a második fiunk huszadik évfordulója.

Gáthyné szive megdobbant. Arcza lángba borult, majd elhalaványodék.

- Mit akarsz? - kérdé tompa, fojtott hangon, mintegy megmerevedve.

Gáthy egy csomag okmányt vett ki zsebéből.

- Igéretemet akarom beváltani. Jogod van hozzá. Ime, tudd meg végre, melyik a fiad.

Az asszony felugrott, mint a villám, odarohant hozzá s tenyerét ajkára tapasztá.

- Csitt! kiáltá. Egy szót se! Nem akarom... soha sem akarom megtudni.

Kezével mélabusan simitá végig a homlokát...

- Így legalább enyém a fiunak a fele.

Gáthy elgondolkozott.

- Igazad van... talán igazad van Borbála. De most már mit csináljak ezekkel az okmányokkal?

- Dobb a tűzbe, kérlek!

-124-

-125-

-126-

-127-

Éppen égett a kandallóban. Gáthy bedobta a papirokat, a lángok összeszisszentek és fölfalták.

-128-

A fellobbanó tűz megaranyozta az anya arcát, mintha a glória ömlene el rajta.

- Most már irás többé el nem árulja - szólt halkán, bágyadtan egy sohajjal - most már csak te tudod a titkot.

... Azaz, hogy én is tudom - de ha az asszony nem akarja, hát isten neki, én sem mondom el önöknek.

SZONTÁGH PÁLNÉ.

-129-

E kis elbeszéléshez az adatokat Mikulik József a „Magyar kisvárosi élet“ című könyvéből vettem.

-130-

-131-

Ő említi ott meg a 131. lapon a szép Grünblath Erzsébet dolgát, a ki egy napon valami rosszat álmódott (de meglehet az is, hogy valami jót álmódott) és visszaküldte ifjabb Gothard János uramnak a jeggyűrűjét.

Képzeltetni, mekkora gyorsasággal szivárgott szét Rozsnyón ez az eset és milyen port verhetett fel! Hogy ne! Mikor még most, kétszázötven év múlva is a nagy események közé írta be egy tudós ember.

Mert hát olyan persona-e ifjú Gothard János, a kivel paczkázni lehessen? A gazdag idősb Gothard János főbíró uram fia nem akárci. Nagy mágnás Rozsnyó városában. Igaz, hogy a lányt sem a szeméten találták. A Grünblathok is erős nemzetség, sok ízben viseltek már főbírói tisztségeket, sőt ha az öreg Grünblath élne, kérdés, kinek a kezében lenne ma a főbírói pálcza. De mindegy. Ha olyan ember volna is ifjú Gothard János, a kivel ki lehet kötni, olyan jószág-e a karikagyűrű, a mivel bolondozni lehet?

-132-

Nagy volt a megbotránkozás; a főpiaczon, a csetneki és a jólétszi-utcán valóságos csoportokba verődtek össze a népek megbeszélni: mi lesz ebből vajjon? No ezt nem engedik el szárazon a Gothardok!

Babonás öreg asszonyok e hírhez titokzatos arcczal hozzákapcsolták azt a másikat, mely hasonlókép hirtelen terjedt el a városban, hogy a toronyóra ma reggel megállott, éppen abban az órában és perczen, mikor a mátkagyűrűt lehúzta az ujjáról Grünblath Erzsébet. Az isten ujjá állította meg a mutatóját. És az addig meg sem indul, míg az igazságnak eleget nem tesznek a Grünblath-Gothard ügyben.

-133-

Pedig erre az órára épp oly büszkék voltak a rozsnyóiak, mint hölgyeik jó hírére. Most egyszerre oda van mindakettő. Lehettek is büszkék kivált ez óraműre, mert egyetlen vala az akkoriban a világon, úgy hogy a híres Albertus Turibius egyenesen azért jött a mult esztendőben Helvétiaából Rozsnyóra, hogy a szerkezetét tanulmányozza.

A városi magistratus meg sem engedte volna neki, ha Késműves Imre senator uram fel nem szólal:

- Ne vegyük süketségre a kérését, hiszen úgy sem fér az a fejébe.

A minthogy nem is fért; nézegette egy álló hétig a belső részeit, a hatalmas kalapácsokat és hengereket, a száz mindenféle srófot és mozgó kerekecskét, szombaton is annyit tudott, a mennyivel hétfőn kezdte.

-134-

Csak egy ember tudta volna a rozsnyói óra szerkezetét megmagyarázni, az öreg Szontágh Márton, a ki csinálta, de az néma volt. (Későbbi krónikák mesélik, hogy a városi magistratus vágatta volna ki nyelvét, nehogy árulója lehessen az önalkotta gépezetnek, de én ezt föl nem teszem ő kegyelmeikről.)

Nem árulta volna ő azt el azért sem, mert hiszen éppen azért volt világra szóló az óra, mert csak *egy* volt. Az egykoru országos okmányokban sok helyütt fordul elő, hogy olyan esetekben, a hol bizonyos kisebb idő-részletek is fontossággal bírnak, a *rozsnyói óra szerint vétessék az idő*.

A zsebórák már ekkor (1631 esztendőket jegyezték) meglehetősen kezdtek terjedni a nagyobb nemes uraknál s ha valaki valamely vidékről Rozsnyóra utazott, egy egész tarisznya órát bíztak rá, hogy vigye el és igazítsa hozzá a rozsnyóihoz.

-135-

Nevezetességét jócskán emelte az is, hogy minden délben és éjfélkor, kétfelé nyílt a külső lapja és egy kakas jött ki belőle, a mikoron is a kalapácsok, rugók és billentyűk odabent elkezdtek eszeveszetten ütni és berregni, együttvéve a kukorékoláshoz hasonlatos hangzavart adva, mintha csak azt kiáltaná szerte a csöndes házfődelek fölött a Popszáló hegy alján elterülő zúzdák, kohók és hámorok zakatolásába: „Lutheránusok vigyázzatok“!

Most aztán egyszerre elnémult az időnek hatalmas mérője, mintha mondaná: „Nem megyek tovább egy tapodtat sem, miattam viradhat, esteledhet, én itt maradok egy álló helyben, isten engem úgy segéljen. És a kakast sem ereszttem ki többé, hanem bezárom előletek örökre.“

Hát érdemes ezt egy fehér személy végett elszenvedni? Mert bizonyos az, rozsnyóiak, hogy az

óramegállás összefüggésben van annak a gonosz leánynak az oktalán szeszélyével. Hiszen éppen úgy megállhatott volna tegnap, vagy a leány is visszaküldhette volna a gyűrűt holnap. Mért kellett ennek egyszerre történnie? Azért, mert van egy titokzatos hatalom fölöttünk, mely néha kifejezi valamivel a haragját.

De bizony nem hagyták ezt annyiba sem a városi nyelvek, sem Gothardék, kivált, mert Grünblath Erzsébet azt felelte a békéltetési kísérletekre: „Nem kell Gothard János sem testemnek, sem lellemnek. Vigyen el inkább az ördög!”

- Úgy? szisszent fel a vérig sértett ifjú Gothard János. Az ördögnek ugyan át nem adhatlak, hanem e helyett mégis átadlak valakinek.

És átadta az ügyet egy prókátornak.

Az ügyvédeknek jó dolguk volt ebben a világban. Nem kellett kiállniok a tömérdek sok vizsgát és bemagolniok a sok könyvet; a ki valamely rendes hatóságtól vagy egy-egy tekintélyesebb személyiségtől testimoniumot kapott, hogy képes a pörvitelre, hát az attól rögtön jogtudóssá vált. (S csodálatos, még sem szaporodtak el a prókátorok úgy, mint most, mikor irtják őket.)

-137-

Szadmáry Pál diák volt a Gothard ügyvéde, mire a szép Grünblath Erzsébet is ügyvédet vallott, névszerint Miskolczi Pál diákot.

A két derék fiskális ezzel minden haragot magára vett. Három álló hétig üzengettek egymásnak a cselédjeik által különféle gorombaságokat válaszokban és viszonzválaszokban (mert ez volt a per első stádiuma), mikor aztán jól feldühösítették egymást, akkor adták be szokás szerint a keresetet.

Hét környékbeli pap gyült össze bíróságnak; a legöregebbet, tiszteletes Fabriczy György uramat, a jolsvai lelkészt megválasztották elnöknek, a legfiatalabbat, Szontágh Pál uramat, helybeli segédlelkészt nótáriusnak. Olyan volt a hét pap a Luther-rokkjaikkal és a nyakukon lelógó fehér vászon szelettel, mint hét orvosságos üveg.

-138-

Megtörve jelent meg a vőlegény a „tekintetes nemes becsületes szent korona” (így titulázta a bíróságot a két prókátor, kiknek pörös beszédei fenmaradtak) színe előtt; daczosan, kevélyen Grünblath Erzsébet. Istenem, beh szép volt. Hófehér ruha simult délczeg termetéhez, - talán éppen ez lett volna a menyasszonyi ruhája! A gesztenyeszín hajában három rózsabimbó - engesztelhetlenség hirdetői - haragos vérpiros mind a három. S a mit a bimbók el nem mondtak, a két égő csillag, a két sötét szem lázas ragyogása hozzátoldta: „Nem békülök ki! Nem! Nem!”

A becsületes szent korona hiába szembesítette őket s hiába fogta külön is rábeszélés alá Erzsébetet, mindenre tagadólag rázta a fejét.

- Elkárhozol, leányzó! - inté az elnök, Fabriczy György.

-139-

Erzsébet vállat vont fásultan.

- Katlanban fognak égetni a másvilágon! - rémitgette tiszteletes Szontágh Pál.

S már látta is lelki szemeivel azt a pokoli katlant, a melyikben égetni fogják a szép hajadont. Biz' isten, sok érdekes dolgot biz rá a hit az ördögökre is.

Hiába rémitgették, a leány állhatatosan megmaradt a szándékában, mire a két ügyvéd elmondta vád- és védbeszédét hosszadalmasan.

Most aztán kiküldték a feleket az ambitusra, csak a prókátoroknak volt joguk bent maradni, míg az ítéletet meghozzák.

Fabriczy György szólalt fel legelőbb:

- Én azt indítványozom, tiszteletes szent korona, mondjuk ki, a leány férjhez ne mehessen hét évig, s ez alatt semminemű vigasságban, lakodalomban vagy dáridóban magát ne mutathassa.

- Szavazzunk, dörmögte Vietorisz János.

-140-

- „Igen“-nel és „nem“-mel, - formulázta az elnök. - A „nem“ a fölmentést jelenti.

Szontágh Pál olvasta fel a neveket s jegyzé oda a papirra a „nemet“ vagy „igent“.

- Salitius Péter?

- Igen.

- Urszinyi Sámuel?

- Nem.

- Vietorisz János?

- Nem.

E pillanatban néhány szót vetett egy papirszeletre Miskolczi Pál és odacsúsztotta Szontágh Pálnak, de az meg sem nézte, hanem zavartalanul olvasta tovább a névsort.

- Bisztriczki Pál?

- Igen.

- Revucsan Károly?

- Nem.

Két „igen“, három „nem“ volt. Most már csak a jegyző szavazata hiányzott és az elnöké.

-141-

Miskolczi Pál kézzel-lábbal, szempislogatással váltig integetett Szontágh Pálnak, hogy olvassa el már azt a czédulát, a mit a kezében szorongat, de az azt észre nem vette s beadta a maga voksát is. Egy szerencsétlen „igent“.

S így lett meghozva ama kemény ítélet, melyet mai napig is emlegetnek a krónikák.

Szontágh Pál csak most nézte meg a czédulát. Ez volt ráírva szórul-szóra:

„Grünblath Erzsébet azért küldte vissza a gyűrűt Gothárd Jánosnak, mert a tiszteletes urat szereti.“

Egyet fordult vele a világ, vére fölpezsgett, szemei kigyúltak. A legszebb, a leggazdagabb leány a felföldön, őt szereti. Beh mindjárt más lett a vétsége! Hogy is szavazhatott ellene „igen“-nel?

- Nosza, koncipiálja kegyelmed, Szontágh öcsém, a sententiát.

Remegő kézzel fogta meg a tollat, de nem volt képes egy szót sem összehozni, végre is maga az elnök diktálta, ő csak a szavakat írta le gépileg.

-142-

- Bejöhetnek a felek! - kiáltott ki Fabriczy György.

Belépett Erzsébet és Gothárd János s megálltak az ajtónál, elfordítván a szemeiket egymásról. A fiatal pap fuladozó hangon olvasta fel nekik, a mint következik:

„Hogy a szent házasságnak méltósága helyén maradjon s az botránykozás eltávoztassék, ilyen büntetés alá kötelezzük a leányzót: hogy hét esztendeig férjhez ne mehessen, menyekzői lakodalmaktól, tánczoktól ez hét esztendő alatt eltiltatik.“⁽³⁾

Biz ez kegyetlenül volt kiszelve.

Huszonhárom tavaszt számlált Erzsébet, ha még hozzáadjuk a hetet, míg a pártát le nem vehetik a szép kalászsín hajáról, harmincz évesre válik s egész hervadóra. A tiszteletes szent korona lelkiismeretesen kiszámította, hogy kóró legyen akkorra a virágból.

-143-

- Megnyugszom az ítéletben! - jelenté ki Gothárd János.

A leány meghajtott a fejét s némán támolygott ki a teremből ügyvédjével.

Szontágh Pál utánok ment, hogy egy pár szóval megvigasztalja.

- Hiszen meg lehet még ezt felebbezni is.

- Mindjárt holnap felviszem az ügyet az országbiróhoz! - erősködék Miskolczi.

- Okosan teszi kegyelmed! - biztatá a káplán.

- De legokosabban kegyelmed tette volna, ha „nem“-mel szavazt volna, - vágott vissza ingerülten az advokatus - s ha most nem volna szükség az én okos cselekedetemre.

- Hát ellenem szavazott? rebegte a leány elhalványodva.

Szontágh Pál fülig vörösödött.

-144-

- Igaz, úgy szavaztam, de esküszöm a papi hitemre, hogy mindent elkövetek az ítélet megváltoztatására. Kijárom én azt, ha térdig kopik is a lábam.

S mindjárt másnap együtt ment Miskolczyval Kassára az országbiróhoz, nagyságos Alaghy Lőrincz uramhoz: hátha meghajlithatnák a szívét.

- A papokkal és az ördögökkel nem kezdek ki! - mondá Alaghy.

Hanem azért egy irást mégis kieszközöltek tőle, melyben megbizta a rozsnyói magisztratust, hogy az döntse el helyette az appellátát.

No hiszen megmozgattak fűt-fát senator uraiméknál az érdekelt felek, de hasztalan, a magisztratus is helybenhagyta a papok ítéletét.

És most rácsattant Grünblath Erzsébetre a koporsó fedele egészen.

Még ugyan járták egy darabig Szontágh Pál és Miskolczi uraimék instáncziákkal a palatinus küszöbét, meg a királyét, de annak sem lett foganatja.

-145-

Lemondtak végre minden reményről, mikor egy napon az történt, hogy a jóléti utcán az öreg Szontágh Mártonnak a köszönését nem fogadta idős Gothárd János, hanem elfordította a fejét.

Az öreg Szontágh kevély ember hírében állott, sokat adott magára. Ő volt a híres óra alkotója; nemességet is kapott a királytól érte (az „iglói“ előnévvel). Nagyon zokon vette a polgármester uram fejének félrefordítását. Mikor hazaért, felírta fiának egy czédulára:

- Nincs neked valami galyibád a Gothardokkal, édes fiam?

Pali a fejével bólintott igent, hogy de bizony van, elbeszélvén az egész tényálladékot, mint itélték el a szép Grünblath Erzsébetet s mint gerjedt aztán iránta égető, olthatatlan szerelemre.

Az öreg a fejét csóválta:

- Hát mért nem szóltál? Hát mire való vagyok én? - írta fel nagy, pók-alakú betűivel.

A káplán szomorúan mosolygott.

- A hol a mi ékesszólásunk sem használt, mit használhatna ott egy néma?

Az öreg csak csóválta, egyre csóválta az ősz fejét s haragosan csapkodott a szerszámokkal, a mint roppant hévvel neki fogott a munkának. Ugyanis éppen a toronyóra elromlott gépezetének javításában serénykedék.

Husvét napja közelgett s akkorra ígérte a magisztratusnak, hogy megint járni fog.

Fölséges lesz, hogy azon a napon szólal meg újra a kakas a toronyban, mikor az Úr föltámadott. Alig várták Rozsnyón ezt a napot.

Az öreg már napokkal előbb ott fent dolgozott a toronyban. Beillesztett, eligazított mindent s husvét első napján délben, a nép nagy viváttjai közt csakugyan megindult a világhírű rozsnyói óra.

Nagy volt az öröm, de csak kevés ideig. Az óra járt, de borzasztó sietséggel. A kakas, mely minden tizenkét órában jött ki azelőtt, most minden hatvanadik perczen megjelent s rettenetes hangon berregtette le: „Lutheránusok vigyázzatok!” Az óramutató tizenkét órát futott be hatvan perc alatt s a perczmutató örülten szaladgált a numerusokon.

- Ez valami nagy veszedelmet jelent! - kiáltozák a babonás népek, megriadva.

A magisztrátus három legidősebb szenátora menten futott Szontágh Márton uramhoz.

- Nagy baj van, mester, - mondák lihegve - az óra megbolondult!

Az öreg Szontágh Márton szerény fakó arczán gúnyos mosoly tűnt fel s elővette a papirosát, a melyre írni szokta a válaszokat.

„Az óra jól jár. A törvény azt mondja, hogy az idő a rozsnyói óra szerint vétessék.”

- Úgy van - bólingattak a szenátorok, kik belenéztek az írásba.

De az öreg tovább folytatta:

„Ti a fiam menyasszonyát elítéltétek hét évre.”

- Hüm! dünnyögé, furcsát sejtve, Késműves Imre uram.

„Hadd szaladjon le hát az az óra hét évet hét hónap alatt.”

- Hát nem csinálja meg kegyelmed?

„Nem, - írta fel Szontágh Márton uram nagy betűkkel - szándékosan csináltam meg úgy.”

A szenátorok megrökönyödve ballagtak vissza a városházára és egy óra alatt, akarom mondani tizenkettő alatt, villámként futotta be a hír az egész várost, mért jár olyan sebesen az óra? Hogy a Grünblath Erzsi büntetésideje sebesen elfogyjon.

A magisztrátus elkezdett tanácskozni.

- Nagy szégyen lesz ez az óra a városra! - vélte Pagonyi János uram.

- Ahogy dicsőségünkre szolgált azelőtt, most csúfságunkra lészen, - mondá Késműves Imre uram.

- Engedjünk! - indítványozza Soltész Miklós uram.

Keresztül is ment az indítványa, csak éppen maga ellenezte idősb Gothárd János.

Legott egy deputáció indult Szontágh Mártonhoz, hogy hát isten neki, számíttassék akkép a Grünblath Erzsébet büntetésideje, a hogy az óra *most jár*, de járjon ezentúl úgy az óra, *a hogy azelőtt járt*.

És így lett Grünblath Erzsébethől még abban az évben szüretkor Szontágh Pálné.

MÉG EGY MEGYEI TÖRTÉNET.

Ha elmondom, hogy fiatal koromban én is a megyénél szolgáltam, gyanus, fürkésző szemmel fordulnak felém az emberek. Egy gunyoros kérdés látszik tolokodni az ajkaikra, melyet erőszakosan tartanak vissza.

Nos uraim, ha éppen tudni akarják, hát igen, én is sikkasztottam.

Egy nap, a mint a hivatalozobámban pipázgatnék, belép Paróczy Márton, a megye egyik legkülönösebb embere, a kit szigorúnak, erőszakosnak és kegyetlennek tartanak. De azonfelül még fősvény is. Majdnem rossz ember, de nagy vagyona és széles nexusa van, tehát nagyon jó ember.

- Mit parancsol? kérdém, előzékenyen felugorva.

-154-

- Az egyik fiamat szeretném kitagadni - szólt közömbösen.

- A fiát? Melyiket?

- Az öregebbiket, a Károlyt.

- De hisz az sem nem kártyázik, sem nem iszik, sem adósságot nem csinál.

- Megházasodott a gazember.

- Megházasodott. Lehetetlen! Kit vett el?

Az öreg leült, kifújta magát előbb, aztán megrángatta két felől mérgesen a bajuszát és megcsikorgatta a fogait.

- Hát azt a személyt, a kivel az a viszonya volt... Nem rettenetes ez?

- Én nem találok olyan rettenetesnek. Sőt egyrészt szép vonás Károlytól, mert gyermek is van... egy fiú és már úgy hallom, négy esztendő.

- Egy új Paróczy, ha ha ha - kacagott föl keserűen - megfojtom azt a porontyot, ha valaha meglátom. Kétfelé szakítom, annyi bizonyos.

-155-

- Legjobb volna pedig belenyugodni.

- Belenyugodni? Én? Hát az ősök? Egy polgár leány legyen a családomban, a ki előbbi évekig a szeretője volt férjének. Égre kiáltó dolog ez... S még idehozta a városba, szégyen szemre.

- Ugyan, ugyan, nagyobb dolgok is történtek már s a világ mégis forog.

- Ilyen nem. Ilyen soha sem történt. Hiszen ha még volna valamije, de staffirungot se hozott... Tudom egy jó szoknya sincs rajta. Ki hallott már olyat valaha, hogy egy polgár leánynak ne legyen semmije s mégis nemes emberhez menjen férjhez. Irtóztató ez. Szegény őseim, mit fogtok ehhez mondani?

- Semmit. Higyje meg a tekintetes úr. Nekem is vannak őseim. Sok bolondságot csináltam, de még eddig soha közbe nem szóltak. Egyébiránt nem is tanácsolnám nekik.

Az öreg úr olyan vörös lett, mint a kakas, toporzékolt, vérbe borúlt szemeit vadul forgatta. Hol a családi kevélység kerekedett benne felül, hol a fősvénység. E két hullámon billegett ide-oda.

-156-

- Ha az ősök nem szólnak, hát beszélek én (és kevélyen ütött a mellére), majd megmutatom én annak a kölyöknek, ki vagyok. Itt van, elhoztam a koncepciót.

Kihuzott a zsebéből egy ív papírt, és olvasta, hogy alúlirott elkeseredett atya kitagadja úgy atyai szeretetéből, mint mindennemű jussából Paróczy Károlyt, a kit senki többé az ő fiának ne tartson, a kinek senki kölcsönt ne adjon, mert ő azt ki nem fizeti.

- Mennyibe kerül ennek a beigtatása a „Hivatalos Hirlelőbe“?

Kiszámítottam neki a taksát.

- Tizenegy forint 50 krajczár.

- Sok, sok - jegyzé meg sopánkodva. - Nem lehetne olcsóbban?

- Ez a hivatalosan kiszabott ár...

-157-

- Ugy? De tessék meggondolni, hogy ez nekem nem kedvezmény, mert ha jól fölveszszük, én a gyermekemet vesztem el. És még rá is fizessek tizenkettőfél forintot?

- Hja ez a szabályzat!

Egy hörgésszerű sóhajjal benyúlt a tárczájába, megnyalazva előbb a mutatóujját, kiszedegette a forintosokat egyenkint; az első forintosnál így szólt, mialatt morzsolgatta az ujjai közt.

- És mikor jelenik az meg?

- A legközelebbi számban.

Erre a biztosításra letette a forintost az asztalra.

A második forintnál a lelkemre kötötte:

- Nagy betűkkel legyen, jó nagy kövér betűkkel, hogy a pápaszemes emberek is elolvashassák.

Majd idegesen csapott ki egy ötöst.

- Nyomdahiba ne legyen benne - kiáltá egy diktátor dölyfösségével... Mennyi is már?... Hét. Ugy-e hét! Itt van még a többi. Istenem, istenem, hát érdemes apának lenni?

-158-

Nyögve olvasta le a hiányzó részt, vette a kalapját, megszorogatta a kezemet, az ajtónál még egyszer visszafordult és így szólt:

- Aztán ha valami akar lenni uramöcsém, itt vagy a miniszteriumban, csak nekem szóljon.

Az egész vármegyét ezzel a mondattal dolgoztatta. Mert rengeteg ügye-baja volt mindig: a pertárban, a telekkönyvnel, az árvaszéknél; díjnoknak, írnoknak, apró tisztviselőnek mindig tudott adni valami privát munkát. Minden héten bejött Paróczról kis vedlett csézáján és beszaladgálta a kancelláriákat, hogy ott megsürgesse a dolgait. Nagy virtuóz volt a zaklatásban. Mindenki félt tőle s éppen azért teljesítette, a mit kívánt, pedig tudták, hogy a fizetség mindig az: „Ha valami akar lenni itt vagy a miniszteriumban, csak nekem szóljon“.

-159-

Én még nem ösmertem eléggé, nem tudtam, mit vettem a nyakamba a tizenkettőfél forintjával.

Minden héten feljött tudakozódni, mikor jelenik már meg a kitagadás. Hétközben is beküldte a béres asszonyt vagy a kasznárját s csak annyit írt egy czédulára: „Mi lesz már?“ (Éppen az boszantott a legjobban.)

Hát az lesz - üzentem neki, - hogy még azóta nem jelent meg a Hivatalos Hirlelő. Ez ugyanis nem volt időhöz kötött folyóirat, hanem csak akkor jelentettük meg, mikor a vármegyében annyira felgyűlt a körözés alá eső gazemberek, elveszett ökrök és talált lovak száma, hogy betöltötte a két oldalt. A vicze ispán, a ki mindig attól félt, hogy egyszer majd napilappá találjuk magunkat kinőni, kevély volt rá, ha a lap sokáig nem jött. (Jó tisztviselő voltam: szerettem örömet okozni a főlebbvalóimnak.)

-160-

Hanem aztán egyszer csak megjelent a „Hivatalos Hirlelő“ és nem volt benne a Paróczy nyilatkozata. Elfeledkeztem róla.

Nosza ott termett nyomban a tekintetes úr rettentő lármával, az egész megyeháza csattogott tőle.

- No szépen vagyunk! - kiabálta. Mi történt az én pénzemmel? Nem olyan jó az én pénzem, mint a másoké? Hát már a tulajdon fiát sem tagadhatja ki az ember ebben az országban? Botrány, gyalázat: Mindjárt szélsőbali leszek, rögtön, ebben a pillanatban.

Valahogy sikerült lecsillapítani; megmutattam neki a fiókban a pénzt az aktával együtt, bocsánatot kértem feledékenységemért, megígérve szentül, hogy még ma beadom a nyomdába.

De bizony csak megint eltemetődött az eszemben, pedig időközben kétszer is találkoztam Károlylyal, ki közel a megyeházhoz bérelt egy szegényes lakást.

-161-

Csak akkor ütöttem mérgesen a homlokomra, mikor úgy vagy nyolcz nap mulva egy délután ismét begurult az öreg s elém állt, apró szúrós szemeit rám meresztve:

- Nos?

- Leadtam már kérem alássan, - mondám ijedten (s egy kissé tán el is pirultam e füllentésre) - azóta ki van nyomva.

- Helyes - szólt meglegedetten - nagyon helyes.

Megveregette a vállamat és eltávozott. Szilárd erős léptei kevélyen kopogtak a kövezeten.

(Hanem most már - gondoltam magamban - csakugyan leviszem azt az átkozott pénzt, beadom az iktatóba és kiszedetem legott a közleményt.)

De még előbb vagy egy félóráig pizmognom kellett valami aktával. Akkor aztán igazán zsebre vágtam a tizenegy forintot az írással és éppen megyek már lefelé a lépcsőkön, mikor szembe jön az öreg, lihegve, kipirosodva, mint a bazsarózsa és egy kis szóke ficzkót czipel a karján, ki makranczosan kalimpál a lábaival.

-162-

- Éppen önhöz jövök - szólt izgatottan.

- Hozzám? - dadogtam - hisz már ki van nyomva, kérem.

- Hm, hm... de menjünk be kérem a szobába. Uczu kis ember, most már leteszlek, itt már nem romlik a mellecskéd.

A fiú kezében egy ostor volt s a mint ott tipegett az öreg mellett, végig a hosszú ambituson, meg-megsuhintotta vele: „Gyü te Sármány, gyü!“

A „Sármány“ édesdeden morgott a nagy bozontos bajúsa alól: „Ejnye mákos kutyka, hát a nagyapadat teszed lóvá.“ A napfény aranyos sávokban ömlött be a folyosó ablakain. A hajdúk sarkantyúja vigan csengett, a kis ostor csattogott.

- Hova megyünk? kérdezgette váltig útközben, kíváncsian forgatva szanaszét a kis buksi fejét. - Istállóba megyünk?

-163-

- Nem fiam, ehhez a bácsikához megyünk.

Sehogy sem tudtam elgondolni, mit akarhat.

- Nagy baj van, kedves uramöcsém - kezdé odabent s hangja egyszerre alázatos, szelid lett - hát csakugyan ki van már nyomtatva az az izé?...

- Igen, már ki van nyomva.

Az öreg fejét vakarta kedvetlenül.

- Ejnye, ejnye, hogy lehetne azon segíteni.

- Sehogy. Azon már nem lehet segíteni.

- Pedig annak nem szabad megjelenni.

- De hát mi történt?

- Az történt, kedves uramöcsém, hogy megtaláltam ezt a gyereket. Én találtam meg. Azaz hogy ő talált meg. Azaz hogy egymásra akadtunk.

- Hát ez a kis fiú talán...

- Igen, ez az. Apró ficzkók játsztak egy kapu előtt, öten-hatan, a mint itt a megyeháznál bekanyarodom. - Egyszer csak elémbé áll az egyik, képzelje csak, szóról-szóra így szólít meg: „Emberbácsi, azt mondják ezek a gyerekek, hogy te az én nagypapám vagy.” Ránézek, megösmérem rajta a Károly gyermekkori vonásait, de mindegy, ellököm. „Takarodj utadra.” Erre szembe áll velem, adta kölyke, s visszafelesel: „Ne lökdösödj bácsi, mert visszalöklek.” Kiesett szememből a köny... Meglágyúltam, ember vagyok. Hát mondom neki: „No, és mit akarsz?” Bátran a szemembe néz: „Czukrot akarok tőled, ha a nagypapám vagy.”

A kis fiú éppen ebben a pillanatban döntötte fel a kalamárisomat, felágaskodva az íróasztalig és élénken közbeszólt: „Nini lekvár!”

- Mordizom adta gyereke - kiáltott fel vidáman az öreg. (Megtetszett neki a csiny.) No, no, nem tesz semmit... ne ijedj meg, nem bánt a bácsi. Hát mondom, így történt, kedves uramöcsém. Nem állhattam tovább, kibugygyant a köny a szememből, fölkaptam a gyereket, össze-vissza csókoltam és azóta viszem, viszem, többé vissza sem eresztem. Mert ilyen gyereket még anya nem szült. Nézze meg ezt a fiút, ezt a növést, azokat a szemeket. Fordulj erre felé fiacskám!

- Kedves jószág; valóban...

- Ugy-e, ugy-e? - vágott közbe elérzékenyülten - annak a közleménynek most már nem szabad megjelennie. Van-e erre valami mód? - nyöszörögte félénken.

- Óh igen, van egy. Más lapot nyomtatni.

Nyakamba ugrott örömeiben.

- És mibe fog kerülni? - kérdé izgatottan.

- Körülbelől negyven forintba. Majd elcsinálom én azt már.

- A mibe kerül, abba kerül - kiáltá, csak tessék azután megmondani és én köszönettel kiegyenlítem. Hát bízhatom, hogy nem lát napvilágot?

- Olyan bizonyos, mint hogy most a nap süt.

- Isten önnel hát. Gyere no kis pajtáskám, fogd meg a kezemet, így ni... Ajánlom magamat, kedves uramöcsém. És ha valami akar lenni, itt vagy a miniszteriumnál, csak nekem szóljon.

- Köszönöm.

Sejtettem, hogy ezzel ki vagyok most már fizetve.

S valóban, az öreg soha azóta felém sem jön, az utcán kikerül; a társaságban megszökik előlem.

Azt hiszi a vén bolond, ő tartozik nekem negyven forinttal, pedig voltaképen én tartozom neki tizenegy forint ötven krajczárral.

Lábjegyzetek.

- 1) Ez elbeszélés eredetileg felolvasás volt egy fővárosi körben.
- 2) Az illető körben ugyanis nem a szerző olvasta fel művét, hanem egy kedves hangú művésznőnk, a kinek úgy szólván az egyéniségéhez van szabva a történet.
- 3) Hiteles másolat az eredeti itéletből.

Tavaszi rügyek	7
A becsületes Gyuri története	77
Egy fiúnak a fele	107
Szontágh Pálné	129
Még egy megyei történet	151

Hungaria könyvnyomda Budapest V. tükör-utca 5.

-168-

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

2	Ház. füzve	Ház, füzve
49	rá időnk Elég	rá időnk. Elég
53	Addig uyargalt	Addig nyargalt
53	fiu... Belő-lóled	fiu... Belőled
79	csak elhervadni..“	csak elhervadni...“
85	herczeg Mi történt	herczeg. Mi történt
118	is bejutott)	is bejutott.)
146	ezt a napot	ezt a napot.
154	olyan rettenetesnke.	olyan rettenetesnek.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK A FÉSZEK REGÉNYEI: ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the

terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional

cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY

OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic

works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.